JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

BOJANA IVANČEVIĆ

KAJKAVSKE CRKVENE PJESMARICE XVII STOLJEĆA

Poseban otisak iz knjige
„Zbornik za narodni život i običaje"
Knjiga 44

ZAGREB 1971

U Zagrebu, 14.2.1972
Vesni
Bojana

BOJANA IVANČEVIĆ

KAJKAVSKE CRKVENE PJESMARICE XVII STOLJEĆA

Uvod

Predmet ovih razmatranja s naslovom Kajkavske crkvene pjesmarice XVII stoljeća jest pitanje kulturno-historijskog i muzikološkog značenja kajkavskih crkvenih popijevaka sedamnaestog stoljeća. Postavila sam pri tom sebi zadatak da pojavu kajkavskih crkvenih popjevaka iz tri sačuvane zbirke kajkavskih crkvenih pjesama XVII stoljeća uzročno i genetički povežem s određenim kulturno-historijskim zbivanjima na tlu kajkavske Hrvatske XVII stoljeća i u tome povijesnom okviru utvrdim uzroke njihova nastanka, a time ujedno i njihovo društveno značenje.

Glavnim vrelom moga studija bile su same zbirke pjesama (i popjevaka): *Krajačevićeve »Molitvene knjižice«* (3. izd. Požunj 1657), (Krajačević) *Petretićevi »Sveti Evangeliomi«* (Nemški Gradec 1651) i *»Pavlinska pjesmarica«* (iz god. 1644). Sve od reda djela čuvena u knjižnom i rukopisnom trezoru Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu.

U muzikološkom pogledu bili su mi pri tom od pomoći poneki radovi naših zaslužnih muzikologa: Franje Kuhača, Janka Barlèa, Božidara Širole i dr., koji su se, međutim, manje-više usput doticali toga pitanja, ali su mi ipak bili u mnogome korisnim putokazom u mojim daljim istraživanjima.

Njihovi a i ostali radovi kojima sam se služila u ovoj svojoj radnji navedeni su iscrpno u bilješkama i u popisu upotrebljavane literature. Moja su nastojanja išla uglavnom za tim da utvrdim napore crkvenih poglavara oko *unošenja elemenata hrvatskog narodnog melosa u kajkavsku crkvenu pjesmu i popijevku* radi popularizacije crkvenog pjevanja na kajkavskom području Hrvatske.

Imajući tako svoj određeni zadatak, jasno ograničen prostorom kajkavske Hrvatske i stoljećem nastanka triju značajnih kajkavskih pjesmarica — kao svojevrsne kulturno-političke i muzikološke cjeline — namjerno sam se uklanjala proširivanju spomenute radne osnovice (na primjer na Đurđevićevu čakavsku pjesmaricu i sl.) kako bi tema, a s njom i moja argumentacija, sačuvala svoju moguću preciznost.

Svoja razmatranja podijelila sam u ova poglavlja:

I. *Sedamnaesto stoljeće u svjetlu odraza reformacije i protureformacije kod nas.*

II. *Hrvatske kajkavske crkvene pjesmarice XVII. stoljeća:*

1. »Molitvene knjižice« (Nikola Krajačević)
2. »Sveti Evangeliomi« (Petar Petretić)
3. »Pavlinska pjesmarica« (1644)

III. *Crkvena glazba kajkavskih Hrvata XVII stoljeća u svjetlu reformacije i protureformacije.*

I.

SEDAMNAESTO STOLJEĆE

U svjetlu odraza reformacije i protureformacije kod Hrvata

Reformacija kao kulturno-religiozni pokret uzburkala je već u šesnaestom stoljeću, šireći se iz središta Lutherove i Kalvinove Njemačke, široku površinu kulturne Evrope toga vijeka. Širila se ona u svojevrsnim kulturnim krugovima od njemačkih središta prema evropskoj kulturno-političkoj periferiji, a sve u skladu s većim ili manjim otporom napadnutih sredina: nacionalno i politički konsolidirani masivi Zapada mogli su imati interes prvenstveno za vjerske elemente luteranstva i kalvinizma, dok su nacionalno-politička dostignuća protestantizma, napose na području uvođenja narodnoga jezika (Luther) u crkvu, mogla imati samo relativnu privlačnost za one narode i njihove kulture koji su i prije renesansnog »proljeća naroda« progovorili svojim narodnim jezikom na čitavu protegu svoje kulturno-nacionalne afirmacije.

Drugačije se taj proces, prirodno, odrazio u nacionalno i politički neizgrađenim sredinama, poimence na zaostalijim dijelovima evropske periferije, koji su se nalazili u cijelosti ili djelomice pod vjekovnom dominacijom tuđih, nametnutih kultura — romanske, germanske, osmanlijske: njihov je interes bio usmjeren prvenstveno u pravcu osvajanja i usvajanja *nacionalno-političkih* tekovina reformacije — to jest traženja mjesta pod suncem svojim narodnim jezicima, svome oslobađanju od vjekovnog skrbništva tuđinskih kulturno-političkih sfera.

U stvari je to narodnopolitički, odnosno narodnooslobodilački proces.

Sam pokret reformacije širio se, kako sam rekla, u obliku svojevrsnih kulturnih krugova iz njemačkih središta prema evropskoj periferiji. Možda bi takova usporedba bila još zornijom, pa i egzaktnijom, kad bismo se pozvali na analogiju sa širenjem koncentričnih krugova na vodenoj površini uzburkanoj ubacivanjem kamena negdje u sredinu vodenog masiva: intenzivni krugovi napadnutog središta, udaljujući se od mjesta napada, postaju sve ekstenzivniji, sve tiši i jedva zamjetni, a na kraju se pomirljivo slijevaju u neustalasanu površinu vodene periferije.

Čemu će ta usporedba?

Željela bih da njome pripomognem objašnjenju jednoga značajnog fenomena u našoj, hrvatskoj znanosti, koja se već odavno iskreno

muči da, koliko je moguće, točno razvrsta, na osnovi što preciznije periodizacije svjetske i naše povijesti, neke činjenice u našem povijesnom zbivanju, a zatim i na području naših umjetničkih dostignuća kako bismo konačno saznali što dugujemo reformaciji, a što protureformaciji.

A da su na tom području i danas poneki vidici, pa i oni osnovnog značenja, još nedovoljno pročišćeni, pokazat ću na temelju nekoliko dijametralno-oprečnih tvrđenja naše nauke: u proučavanju, na primjer, naše književnosti sedamnaestog stoljeća naići ćemo, nerijetko, da je to izrazito *protureformacijsko* stoljeće[1]. Naići ćemo, međutim, na podjednako odrješita tvrđenja da kod nas, napose u Hrvatskoj, nikad nije bilo protestanskog pokreta[2], pa prema tome nije moglo biti ni prave protureformacije. Poneki se uklanjaju tim uvriježenim periodizacijskim terminima, pa to stoljeće nazivaju razdobljem katoličke obnove[3] ili naprosto »sedamnaesti vijek[4]«. Toliko samo radi primjera.

Kako da objasnimo ta i takva osnovna razmimoilaženja naše nauke?

Eto, tu bih željela da mi pritekne u pomoć maločas iznesena usporedba s koncentričnim kulturnim krugovima, i to u ovom smislu: kulturni krugovi njemačke reformacije, protestantizma i kalvinizma, sa svojom popratnom problematikom i simptomatikom, održavali su se i odrazili na našoj jugoistočnoj evropskoj periferiji u obliku sitnih neizrazitih pojava, izmiješanih gotovo sa simultano ubacivanim protureformacijskim odjecima — kao neka svojevrsna kulturna mješavina, u kojoj je bilo, a i danas je teško egzaktno razaznati, gdje svršava reformacijski odjek, a gdje počinje protureformacijski. Samo tako su objašnjiva, a prema tome i oprostiva napomenuta oprečna tvrđenja u našoj

---

1 *Bučar* Franjo: Povijest hrvatske protestantske književnosti za vrijeme reformacije, Zagreb 1910. — *Isti:* Povijest reformacije i protureformacije u Međimurju, Varaždin 1913. — *Vodnik* Branko: Povijest hrvatske književnosti, knj. I (str. 191—301: Reformacija i protureformacija), Zagreb 1913. — *Murko* Matija: Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven, *Slavija,* IV, 1925—1926, str. 499—522, 657—683; V, 1926—1927, str. 65—99, 277—302, 500—534, 718—744.

2. *Fancev* Franjo: Koliko istine ima u prepričavanjima o »Hrvatskom protestantizmu«? Zagreb 1938. str. 1—19. Na str. 1 i 10—11 piše F. Fancev: »I da na pitanje natpisa ovoga članka odmah i odgovorim, kazat ću ovdje samo ovo: prema rezultatima dosadašnjih objektivnih istraživanja o »Hrvatskom protestantskom pokretu« (termin prof. dra. Fr. Bučara), odnosno o »hrvatskom protestantizmu« (termin dra M. Mirkovića) zasad ne može biti još ni govora, ali dopuštam, da će se o njemu moći govoriti od onoga časa, kad se stvarno i *nepristrano dokaže,* da je u XVI stoljeću u čistim hrvatskim sredinama (uključivši ovamo i Varaždin, pa i Međimurje), bez brkanja i pomijeranja s *hrvatskim* religioznim iživljavanjima *njemačkih* posada u Vojnoj Krajini, pristalo uz Lutherov ili Kalvinov »Protestantizam« bar toliko Hrvata, koliko je u isto doba, bilo od svoje volje ili pod silu, pristalo i prešlo Hrvata na muhamedanstvo ... O protestantizmu, naročito hrvatskom (govoriti) ostaje i dalje sa strogo znanstvenoga gledišta promašeno i tendenciozno, *jer su sve tvrdnje o hrvatskom protestantizmu* baš tako bajke i ispod Mirkovićeva pera, kako su bajke bile i ispod Bučarova, pa i pera njihovih prethodnika.« — *Glonar* Joža: Med reformacijo in romantiko, Ljubljanski zvon XXXVI, 1916. str. 262.

3. *Kombol* Mihovil: Poviest hrvatske književnosti do narodnoga preporoda, Zagreb 1945. (str. 202—210: Sedamnaesto stoljeće). — *Ježić* Slavko: Hrvatska književnost od početka do danas 1100—1941, Zagreb 1944. (str. 118—162: Književnost katoličke obnove i baroka. XVII stoljeće).

4. *Barac* Antun: Jugoslavenska književnost, Zagreb 1954. (str. 51—62: Sedamnaesti vijek).

znanosti na području njene kulturno-umjetničke fenomenologije, a napose u vezi s konkretnom problematikom teme: o kulturno-historijskom značenju kajkavskih pjesmarica sedamnaestog stoljeća. Ali prije nego što pristupim rješavanju toga pitanja u primjeni na temu, pokušat ću da izložim — u obliku pregleda — samu materiju koja će poslužiti kao dokumentacija za konačne izvode i sam zaključak.

II.

HRVATSKE KAJKAVSKE CRKVENE PJESMARICE XVII STOLJEĆA

Koliko ih ima i koje su to hrvatske crkvene kajkavske pjesmarice XII stoljeća, to se danas ne da lako pouzdano utvrditi. Janko Barlè,[5] koji se kod nas najviše i najuspješnije bavio proučavanjem najpoznatijih pjesmarica, Krajačevićeve i »Pavlinske pjesmarice«, s pravom naslućuje da se s tim pjesmaricama, vjerojatno ne iscrpljuje sva naša crkvenoglazbena ostavština kajkavskoga sedamnaestog stoljeća.

Janko Barlè vjeruje, a s njime i mi, oslanjajući se posebice na crkveno-glazbeno blago sačuvano u bogatoj zbirci »Cithara octochorda« (tri izdanja u XVIII stoljeću!),[6] da je u sedamnaestom stoljeću moralo biti i više, pa i bogatijih (možda propalih ili još nepronađenih) zbirki crkvenih pjesama negoli su tri pjesmarice koje će nama poslužiti kao materijalna podloga za naša dalja razmatranja.

1. *»Molitvene knjižice« (Nikola Krajačević)*

Prvom od triju poznatih kajkavskih pjesmarica smatra se po kronološkom redu, bar zasad, štampano izdanje »Molitvenih knjižica«.[7] U nauci je poznato da je ta pjesmarica izišla u dva izdanja, od kojih su sačuvani samo rijetki primjerci drugoga izdanja izdanoga i štampanog u Požunu (Bratislavi) godine 1640. Prvo izdanje, koje je prema sačuvanim podacima štampano za života zagrebačkog biskupa Petra Domitrovića (umro 20. VI 1628), nije, koliko je nama poznato, sačuvano ni u jednom primjerku. Autor »Molitvenih knjižica« je isusovac *Nikola Krajačević*[8] (rođen u Sisku 29. XI 1582, a umro u Zagrebu 9. III 1653).

---

5. *Barlè* Janko: Crkvene pjesme o. Nikole Krajačevića. Prilog za povijesni razvitak crkvenih pjesama (s notnim primjerima), *Sv. Cecilija,* IX, 1915, br. 1—2,)

6.* * * Cithara octochorda seu cantus sacri latinocroatici quos in octo partes pro diversis anni temporibus distributos, ac chorali methodo adornatos ... in lucem prodire jussit alma, et vetustissima Cathedralis Ecclesia zagrabiensis, Zagrabiae. 1757. (3 edit.). Fol. (I—VI) + 364, c. notationibus. (Editio princeps 1701, secunda 1723).

7. *Krajačević* Nikola: Molitvene knyisicze vsem Christusevem vernem szlovenzkoga jezika pristoyne i hasznovite (III izd.) Possony 1657. (Kalendar, I—XII + Predgovor XIII—XXVIII) I—422 (prema defektnom primjerku Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, sig. R 1881)

8. * * * Enciklopedija Jugoslavije mimoišla je, na žalost, sasvim kajkavskoga pisca Nikolu Krajačevića, što valja požaliti. Muzička enciklopedija mogla je taj propust samo djelomično popraviti (Sv. II, str. 55).

Iz njegove biografije, koju su izradili M. Vanino[9] i F. Fancev[10], znamo da je on bio pored ostalog i vojnik, sve dok se nije smirio kao isusovački misionar ponajprije u malom mjestancu Tkalec kraj Križevaca, a onda u zagrebačkom Isusovačkom kolegiju. Odlučne su bile, čini se, godine njegova boravka u Tkalcu, gdje je u doba protureformacijskih tendencija došao u dodir sa širim narodnim slojevima i tamo pokušao primijeniti teoriju i praksu agilnijih isusovaca u eri protureformacije. No kako prići k tome svome »plijenu«? Latinizacija, koja je pred više vjekova zatupila zube u našem glagoljaškom primorju, smatrana je nakon odjeka reformacije, i na ovom feudalnom i zaostalom terenu sasvim nepodesnim instrumentom. Nametnula se, tako reći, sama od sebe prilika i potreba da se iskoriste zatečene »lokalne sirovine« tj. narodni jezik. Onako po prilici kao i u susjednoj Mađarskoj — u duhu tadašnje protureformacijske strategije. A takav je postupak bio utoliko indiciraniji što je ne samo književna kajkavština (Vramec, Pergošić), nego i crkveno kajkavsko pjevanje uhvatilo kod Hrvata već u prethodnom stoljeću (XVI) jak korijen.[11] Prema tome, može se reći, da su objektivne prilike XVII stoljeća, napose njegove prve polovine, u kojoj se odvija značajan rad takvih pojedinaca kao što su Kašić, Orbin i Križanić, utisnule u ruke isusovcu Krajačeviću kajkavsko pero. Tako se objašnjava činjenica da su »Krajačevićeve knjižice«, napose kajkavske crkvene pjesme, zabilježene u toj njegovoj knjizi, velikim dijelom preuzete i od njega zapisane crkvene kajkavske pjesme, koje su se u njegovo doba, kao i u proteklom (XVI) vijeku — pjevale u našim crkvama.[12] Prema tome je isusovac Krajačević samo poprimio i dalje štampom popularizirao — u svome specifičnom cilju — zatečeno kajkavsko-književno i crkveno-muzičko nasljeđe.

Utvrđeno je, međutim, da je on preuzetu baštinu u svojoj knjizi dopunjavao i vlastitim književnim, ma i skromnim, proizvodima, u želji da preko pjesme, odnosno crkvene popijevke — ugledajući se u isti takav postupak protestanata — popularizira u narodu svoje pastorizacije na određenu vjersku tematiku: »cantilenis in patrio sermone compositis propinabatur rudi plebis«.

Svoju je knjigu podijelio u pet dijelova (Del I—V). U prvome dijelu knjige ističe pisac kao svrhu svojih »Molitvenih knjižica« dušo-

9. *Vanino* Miroslav: Nikola Krajačević (Sartorius). Biografski podaci (1582—1653). »Molitvene knjižice« i »Manuale sodalitatis«, »*Vrela i prinosi*« 1933, III 111—119.

10. *Fancev* Franjo: Einige Bemerkungen zur Geschichte des Schrifttums in Kroatien, Archiv f. slav. Philol. XXXV, 1914 H. 3—4, p. 379—394.

11. *Pergošić* Ivan: Decretum koteroga je Verbewczi Istvan diachki popisal... Nedelišče 1574. *Vramec* Anton: Kronika vezda znovich zpravljena kratka Szlouenzkim jezikom... Ljubljana 1578. *Isti:* Postilla, Varaždin, 1586.

12. * * * »Te pjesme skladane po ljudima vještima glazbi, većim dijelom u starim crkvenim načinima (dakle spadaju u crkvu) pjevale su se kroz vjekove u našim crkvama, bile su tješiteljicom našem narodu u najteže i najžalosnije vrijeme, te imaju, a da ne govorimo samo s crkvenog i glazbenog stajališta... već i s narodnog, kod nas domovinsko pravo«. J. Barlè: Pavlinska pjesmarica iz godine 1644, Zagreb 1917, str. 4 (separat iz Sv. Cecilije).

brižničku potrebu toga djela,[13] a zatim slijede četiri dijela sa sadržajem potrebnim za propovjedničku pastorizaciju. I tek posljednji, peti dio knjige sadržava crkvene popijevke, koje i jesu predmetom našeg interesa.[14] Naslovljene su te popijevke ovako: (I) »Popevka kum se Gosponova Molitva tumači i rasprestira« (str. 451), (II) »Popevka kum se naklon anđelski rasprestira« (str. 455), (III) »Popevka kum se desetere zapovedi Božje prestiraju« (str. 469).

Sve je te popevke Janko Barlè tekstovao i glazbeno analizirao te tako utvrdio, da su to Krajačevićeve versifikacije određenih vjersko-dogmatskih zasada[15] — napisanih prozom.

Svrha je tome Krajačevićevu prepjevavanju proznih tekstova bila da se ti isti prozni tekstovi učine u stihovanom obliku tečnijima i prodornijima od suhoparnih proznih i prozaičnih propovijedi s jednakom tematikom. Tako se, uostalom, u to doba radilo, a onda pomoću organiziranih bratovština i provodilo u život: najprije »vu Latinskom, potlam vu Nemškom, zatem vu Vugerskom i našem Orsagu...[16] na haszen i pomoč Horvackoga i Slovenskoga Orsaga«.[17] No kako čitava Krajačevićeva pjesmarica nema zapisanih napjeva, nemaju, razumije se, ni te didaktične versifikacije nikakvih izravnih (Krajačevićevih) indikacija za njihovo glazbeno izvođenje, pa je Barlè u pravu kad se u tom pitanju oslanja na određene *latinske* crkvene napjeve sa srodnom tematikom.

Dokumentira on takav postupak i pomoću popjevaka zapisanih u zborniku »Cithara octochorda«, poimence kod obrednih Krajačevićevih tekstova, kao što je, na primjer, Krajačevićeva »Molitvena popevka na podizanju sv. Tela« s početnim stihovima:

»Hvalim Te i dičim nevideno Božanstvo
I pod kipom krušnem skriveno človečanstvo«[18],

kao i u »Popevki na podiganju sv. Keliha«:

»Odkup moj i plača peklenskoga sužanstva:
Pravica i zalog nebeskoga blaženstva«.

Izvori za obje te obredne popijevke vode nas do tekstova Tome Akvinca (»Adoro te devote, latens Deitas«). A za ranu njihovu popular-

13. *** U prvom dijelu »Molitvenih knjižica« obrazlaže se potreba i svrha toga djela, to jest da se pomoću takve knjižice, a putem vjerskih bratovština podigne »precemba Matere Božje i preštimanje pri katoličanskom ljuctvu obderži i povekšava, ar nju mnoge fele bludnici i jeretniki, kim je svet pun, jako blate i poteplju, proti nje urednosti svetosti i pri Bogu oblasti mnogo zla govore, vuče i pišu«. (»Molitvene knjižice« str. 2.)

14. *** »Peti deel, vu kom se zapiraju cirkvene, občinske i nekotore Letanie i Antifone i popevke duhovne, pobožne, vuto ime ovde položene, da se mladi ljudi obojega spola pod ovu formu vuče Boga moliti, hvaliti i dičiti vu priličnom vremene.« (»Molitvene knjižice«, V. deel).

15. *Barlè* J: Crkvene pjesme o. Nikole Krajačevića, Sv. Cecilija, IX, 1915, br. 1—2.

16. *Krajačević* Nikola: »Molitvene knyisicze«, Predgovor, p. (VI).

17. Ibid., p. (VIII).

18. Ibid., p. 118

nost u našoj crkvenoj glazbi govori i činjenica da su one preuzete i u Petretićevu izdanju »Sv. Evangeliomi« (1651), o kojemu će biti kasnije riječi, i to bez notacije, a našle su mjesta i u prva dva izdanja djela »Cithara octochorda« — s notacijom.

Peti dio Krajačevićevih »Molitvenih knjižica« sadržava, nadalje, i ove antifone u čast Djevice Marije:

1) »*O zebrana medi ženami*« (Alma Redemptoris mater)
2) »*Zdrava kraljica nebeska*« (Ave regina coelorum) i
3) »*Kraljica nebeska veseli se*« (Regina coeli laetare).

Zatim se nižu (od str. 450 dalje): »Popevke duhovne občinske, vuto ime postavljene, da se ih mladi ljudi obojega spola mesto nepošteneh popevkih vuče.« Tu su popijevke u kojima se tumači *Očenaš i Zdrava Marija*, dvije pjesme načinjene po latinskoj »Ave Maris stella«, zatim prijevod latin. pjesme »*O gloriosa Domina*«, slobodan metrički prijevod antifone *Salve regina*, prijevod sekvencije *Stabat Mater*, slobodan prijevod himne »*Veni Sancte Spiritus*«, popijevka u kojoj se tumači deset zapovijedi božjih, onda pjesma »O četirima posljednjim stvarima« i napokon popijevka načinjena po 50. psalmu »Miserere«.

Nadalje je Krajačević, želeći u popijevci približiti široj pastvi i poneke najpopularnije molitve, upotrijebio u svojim »Molitvenim knjižicama« i starodrevni *Oče naš*, dajući ga kao popijevku u stihovima:

»Otec naš ki si na nebe
I ovde dole na zemle:
Jeden vu jedinom Boštve,
A troji vu svetom Trojstve:
Posluhni ti nas vu ove
Sina tvojega molitve.«
(»*Molitvena knjižica*«, 453)

Isto to vrijedi za dvije »Zdrave Marije« (»Ave maris Stella«):

»Zdrava budi morska zvezda,
Božja mati dostojna,
Budi zdrava vsegdar deva
Odičena devica«
(str. 460)

Zatim za metrički prijevod latinske antifone »Salve Regina«:

»Zdrava Marija, nebeska kraljica,
Mati Božja, čista devica,
Mati milošče i miloserdnosti,
Žitek i slast i ufanje naše radosti,
Zdrava budi, o Marija.«
(str. 463)

kao i za prijevod latinske sekvence »Stabat Mater«.
Krajačević to prevodi ovako:

»Staše mati, kruto tužna,
Polag križa i žalosna
Sina raspetega gledeč«
(str. 464)

2. »*Sveti Evangeliomi*« (*Petar Petretić*)

Druga kajkavska crkvena pjesmarica, kojoj je autorom isti Nikola Krajačević, objavljena je štampom dvije godine prije Krajačevićeve smrti u izdanju tadašnjega zagrebačkog biskupa *Petra Petretića* pod naslovom »*Sveti Evangeliomi, koteremi sveta Cirkva Zagrebačka Slovenska okolu godišča po Nedelje te Svetke žive.*« Vu Nemškom Gradece 1651, Pri F. Widmanstadiuse štampare.[19]

U tu pjesmaricu ušao je velik dio teksta i pjesama iz Krajačevićevih »Molitvenih knjižica«, ali ima i znatnih dopuna i ispuštanja, tako da su »Sveti Evangeliomi« ipak nova knjiga, pa tako nova i bogatija kajkavska pjesmarica crkvenih popjevaka. Zbog Predgovora *Svetim Evangeliomima,* što ga je potpisao zagrebački biskup i izdavač Petar Petretić, smatran je neko vrijeme potpisani izdavač i autorom te knjige. Međutim, pomnijim istraživanjem znatnog dijela istovetne građe i obradbe u objema pjesmaricama, a zatim i nalazom češkog učenjaka M. Hajnala[20] o Krajačevićevu autorstvu utvrđeno je, da je pisac »Molitvenih knjižica« autorom i pjesmarice »Sv. Evangeliomi«.

U predgovoru samog lekcionara poziva se Petretić na svoje uzore u koje se ugledao pri sastavljanju knjige: prvi je veliki crkveni autoritet »visoko mudri Robertus Bellarminus« (p. a 3 v), a drugi je »globoko vučeni, i visoko mudri Biskup i Arkibiskup Vugerskoga Orsaga imenom Pazman Peter« (p. a 4 v). Svrha je pak njegove knjige »da bi Pastiri Cirkveni njegove Biskupije podložni imeli lehkotu i pomoč vu svoje Pastirske časti, sebe i svojem Ovcem na dušno zveličenje« (p. a 4 v). Po ugledu na svoje uzore i Petretić je uvodni tekst uzeo iz tekstova Bellarminovih i Pazmanovih »(iz Dijačkoga te Vugerskoga tekstuša«, (p. a 5 v) »na naše pravo Slovensko Zagrebačko slovo« (ib.)

Želja je nadalje izdavačeva, da bi uz pomoć njegove knjige »naši Cirkveni Pastiri, i Prodekatori Slovenski, Svete Evangeliome iz knjig Slovenkeh pred ljuctvom čteli, poleg običaja i navade Prodekatorov Vugerskeh, Nemškeh, Českeh, i Kranjskeh, koteri svete Evangeliome vsaki vu svoj jezik imaju preobernene i štampane« (p. a 6a). A svoj evanđelistar »s priprostim katekizmom« daje on svojoj duhovnoj pastvi i zato što im je upravo takav priprosti nauk potrebniji — izjavljuje Petretić — nego »visoko vučene i veliko mudre prodeke, koterih oni ali kruto malo, ali prekorubce nikaj ne razmeju« (p. b 1 a).

Svrha je, nadalje, njegove knjige i to, da svi duhovni pastiri pri svome naučavanju budu jednodušni, propovijedajući na svojem »vlastnom slovu«.

Radi toga on je uz riječi Svetoga Evanđelja dodao i nekoliko *duhovnih popjevaka,* »koterimi su vnogi navuki duhovni vu sveteh Evangeliomeh zaperti, tomače se, i na razum daju, i koteremi se od szeh dob z voljum Božjum, po menje po več, od leta do leta budu dole rečene pogane, lotrene i nečiste popevke vun pukale i trebile, dokle se zateru

19. Potpuni naslov uzet s izvornika čuvanog u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu (na sign. R 1881) naveden je u Literaturi na kraju ovoga rada.

20. *Hajnal* Martin: Nikolaus Krajačević—Petar Petretić. Ein Beitrag zur Geschichte der kajkavischen Literatur, Archiv f. slav. Philol., 28, 1906, 2—3, p. 315—321.

i ztrebe onemi duhovnemi popevkami, kotereh se deca obojega spola i drugi pobožni ljudi budi vučili i popevali je vu priličneh mestah i vremeneh, navlastito po Nedelje te Svetke mesto nečisteh, te sramotneh popevkih kotere sveti Pavel Apostol vsem Kerščenikom kruto prepoveda« (p. b 2b).

Nakon *Kalendara*[21] redaju se nedjeljnja evanđelja za cijelo godište, počevši s adventskim nedjeljama (pp 1-185), a onda slijedi Dodatak (Pervi pridavek, Appendix) s uvodnom napomenom: »Pervi pridavek jesu Popevke duhovne Božične i Vuzmene, i drugovremene, Pastirom duhovnem, i priprostomu ljuctvu po želeh hasnovite i potrebne, vu negdašnjem vremene po jednom Redovnike ježuitanskom zpravljene« (p. 187).

U ovu Petretićevu zbirku crkvenih popjevaka bez notacije ušle su ove:

1. Božične, I—IV (p. 187—195)
2. Vuzmene, I—II (pp. 196—201)
3. Vsakdešne (pp. 202—211)

Na strani 211. kurzivom je odštampan poseban »*Opomenek* za vsake fele ljudi«, u kojemu Petretić objašnjava namjenu ovih popjevaka riječima:

»Ove perve, i za ovemi prišestne popevke, jesu ovde postavljene vuto ime, da se popevaju ne leprav cu Cirkvah, po Svetkeh, pod Mešami, ali na Procesijah od Cirkve putujući, nego i po delatnikeh, vu vsake fele mestah, rekši, na polje koseči, orjuči, ženjuči ect, na goricah kopajuči, koleči ect., mesto navadneh negdašnjeh stareh poganskeh i sramotneh popevkih, kotere priprosti ljudi, poimene ženskoga spola, gusto krat popevaju, plešuči, tancajuči, delajuči doma, vune na polje, na goricah, sramotno se šaleči te druge ljudi, keh nazoči ne, ogovarajuči, i te takove grehe za šalu jemljuči, te za ništar deržeči.« Dalje se nastavljaju tekstovi različitih crkvenih popjevaka (pp. 212—237), pa i u stihovima (»Carmine saphico«).

Prvo je mjesto među popijevkama u *Evangeliomima* dano *Božičnim popijevkami,* a ispred svih u kajkavskom prijevodu starodrevnoj latinskoj božićnoj popijevci iz XIII stoljeća »Dies est laetitiae in Orturegali«.

21. * * * U jezičnom pogledu zanimljivi su nazivi (kajkavsko-hrvatskih) mjeseci u Svetim Evangeliomima. Evo ih redom:

1. Malibožičnjak, inače Prosenec.
2. Svečen,
3. Gregorščak, inače Sušec,
4. Đurđevščak, inače Mali Traven,
5. Filipovščak, inače Veliki Traven,
6. Ivanščak, inače Klasen,
7. Jakopščak, inače Serpen,
8. Velikomešnjak,
9. Malomešnjak,
10. Lukovščak, inače Miholjščak.
11. Vsesveščak,
12. Velikobožičnjak, inače Gruden.

Krajačević taj uvodni stih prevodi riječima:

»Den je denes veselja, na kraljevom shode«.[22] Ta je pjesma, poznata već u sredovječnoj latinskoj himnologiji, bila veoma raširena, pa i pjevana na latinskom i njemačkom jeziku (»Der Tag der ist so freudenreich ...«), a J. Borlè[23] misli da je ona pjevana i kod nas na hrvatskom i slovenskom jeziku još *prije reformacije,* tj. prije Krajačevića. Nalazi on za to mišljenje i potvrde kod drugih pisaca[24] (Štrekelj, Mantuani, Čerin), ističući ujedno da je ta pjesma živjela i u našem stoljeću u slovenskom narodu. Zato Barlè zaključuje da je prijevod te latinske pjesme postojao i kod Hrvata prije Krajačevićeva bilježenja te pjesme. To je Barlèovo zapažanje vrlo važno, pa ću se zato na nj kasnije posebno osvrnuti.

Druga *Božićna pjesma* što je bilježi Krajačević u »Sv. Evangeliomima« počinje stihovima:

»Denes je narođeno detece nebesko,
Prez koga je ginulo vse ljuctvo zemelsko«.

I to je isto takav prijevod latinske pjesme »Hodie infantulus prodit orbi natus, ex Mariae Virginis utere formatus«, kako je to na istom mjestu utvrdio J. Barlè.

Treća Krajačevićeva *Božićna pjesma* (uz jaslice pjevana kao popijevka) počinje ovim stihovima:

»Zdravo budi malo dete, želno dete,
Zdravo budi moje serdce, preželno detetce.
Kaj činiš ovde v jaselceh, milo dete,
Ko kraljuješ vu nebeseh, premilo detetce?
Kaj je to da si tak ubogo, dete drago,
Od koga shađa vse blago, detetce predrago? ...«

Barlè smatra tu pjesmu, ne našavši joj latinskog originala, izvornom pjesmom koja je pjevana (i među ugarskim Hrvatima) i prije Krajačevića. Kod ugarskih Hrvata sačuvan je do danas taj tekst i originalni napjev te pjesme.[25] Prema Barlèovu (l.c.) nalazu ta se pjesma nalazi i u rukopisnoj franjevačkoj pjesmarici koja se čuva u Arhivu Jugoslavenske akademije (Ia 68), ali s novijim, umjetnim napjevom iz XVIII stoljeća.

Četvrta *Božićna pjesma* počinje ovim stihovima:

»Dete se rodi v Betleme,
Veselje svemu na zemle.
Prijel se človeški kip,
Zmožnoga Boga pravi Sin.

---

22. »Sveti Evangeliomi«, p. 187—195.

23. Barlè J. Crkvene pjesme o. Nikole Krajačevića, str. 6. — *Isti:* Pavlinska pjesmarica 1644, str. 14.

24. Ibid.

Po Gabriele anđele
Prijet be Sin vu Device
Kak zaručnik iz komore
Zide Ježuš iz matere« ...

To je prijevod — prema Barlèovoj konstataciji — latinske pjesme iz XIV stoljeća:

»Puer natus in Betlehem,
Unde gaudet Jerusalem.«

Pjesma je prema Barlèu bila raširena i u Njemačkoj:

»Ein kind ist gborn zu Bethleem,
Des frowet sich iherusalem«,

pa se nalazi zabilježena i u rimokatoličkim i evangeličkim njemačkim pjesmaricama. Naši protestanti XVI stoljeća preveli su tu pjesmu, kako nam to svjedoči prijevod Jurja Dalmatinca:

»Danes je Jezus nam rojen
Notri v tem mesti Betlehem.«

Pjevali su je i Hrvati i Slovenci (Barlè, 1. c).
Krajačević je štampao tu pjesmu s tri različita pripjeva i ovim tekstom:

1. »Veselo je ovo vreme,
Gda se mlado rodi dete,
Nam na veselje.«

2. »O jezero krat blažen glas
Da Kristuš be rođen za nas!
Alleluja, Bogu hvala!«

3. »Radujmo se vu Kristuše,
Na tom mladom lete!«

(Barlé, 1.c.)

Barlè, sasvim prirodno, izražava svoje čuđenje što Krajačević nije uvrstio u svoju zbirku *Božićnih pjesama* i najpopularniju »Narodil se je« ... koja je obilato potvrđena u »Cithari octochordi« (ib).

Krajačevićeve »*Popevke vuzmene*«:

Samo je jedna:

»Kristuš je gore stal,
Smert je dole poteptal« —

s prijevodom:

»Budi Kristušu hvala
I dika vekivekoma«.

Napjev toj pjesmi nalazi Barlè u uskrsnoj sekvenciji »Victimae paschali laudes« (iz XII stoljeća). Ta se pjesma nalazi — prema Barlèu — i u slovenskim protestantskim pjesmaricama, a u jednoj iz XVI stoljeća (1574.) njen početak glasi ovako:

»Jezus ta je od smerti vstal,
Inu je cilu dokonal,
Kar je Bog nemu naložil,
S teim je spet verne oživil, alleluja!«

U drugoj se pak pjeva ovako:

»Jezus ta je od smerti vstal,
Vragu je to glavu steptal,
Ob tu se veselimo,
Inu Boga hvalimo. Kyrie elejson.«

Ta bi slovenska pjesma bila, po mišljenju J. Čerina, starija od reformacije. To dokazuju — kaže Barlè na citiranom mjestu — i Trubarove riječi: »Vulgaris Slavorum in die resurrectionis Domini Cantus ... « Ta stara velikanočna piessen, v nekuliko mejstih popraulena.« Na osnovu toga dolazi Barlè do zaključka da je ta pjesma već prije Krajačevića i kod nas postojala, pa ju je Krajačević možda samo malo preradio i uvrstio u svoju zbirku. Vjerojatno je bila proširena među Slovencima i hrvatskim kajkavcima. Na hrvatski jezik potsjećaju također riječi u slovenskoj pjesmi: *dokonal* (dovršil) i *naložil* (zapovedal) (Barlè, ib. 8).

Nakon *Božičnih i Uskrsnih* (»vuzmenih«) popjevaka slijede *Svagdašnje popijevke* (»popevke vszakdesnye«), to jest »popevke Trojacskem i drugem svetkom pod Messum prikladne«.

Najprije je slobodan prijevod duhovske sekvencije »Veni Sancte Spiritus«:

»Hodi k nama Duh Sveti
Stvoritelj presvetli,
Pusti vu nas tvoje
Jeden trak svetlosti.«

Druga je »Popevka od svetoga Duha pred prodekum«:

»Prosemo mi svetoga Duha,
S Ocem Sina jednoga Boga,
Duha vse svetosti,
Da nas on presveti
I svojemi dari posveti«
(Preštampana u »CITHARI«)

Zatim dolaze *Pjesme pred podizanjem:*
Prva je slobodan prijevod latinske pjesme »Ave verum corpus«.

»Zdravo budi o blaženo pravo telo Kristuševo,
Od svetoga duha dano i narođeno od Djevice Marije«.

Takva je i pjesma »Na podiganje sv. Keliha:«

»Zdrava budi plemenita, predraga kerv Kristuševa,
Ka si z rebra njegova vun stočena,vsem grešnikom
na otkupljenje.«

Dalje su poznate pjesme:

»Hvalim te i dičim« i »Otkup moj i plača«, pa onda prijevod latinske pjesme »O sacrum convivium« (»O svete goščenje, vu kom se Kristuš prijemlje ... «) i prijevod uzdaha sv. Ignacija Lojolskoga:

»Duša Kristuševa posveti mene, telo Kristuševo zveliči mene« (»Anima Christi sanctifica me«).

Kajkavske su se pjesme pjevale kod pjevanih misa još prije zabrane njihova pjevanja u rimokatoličkoj crkvi. Vidimo to iz tekstova u »Cithari«, gdje se poslije latinskih pjesama nižu kajkavske: »Croatico idiomate ad sacrum spectantia«, a osobito »izvan liturgičnih pobožnosti«.

U drugom odsjeku »Evangelioma« dolazi pjesma u kojoj se objašnjava značenje *Očenaša:*

»Otec naš dobri, tebe verujemo,
Ki si na nebe, skupa i na zemle:
Jeden vu Božtvu, a troj vu Trojstvu,
Ves vu vsem svetu.«

Ona je bila štampana i u »Molitvenoj knjižici«, a onda je preštampana u drugoj stihovanoj varijanti, kako se to razabire i iz prijašnjeg citata te pjesme, i u »Cithari«.

Druga je u kojoj se tumači *Zdrava Marija:*

»Zdrava budi, o Marija,
Čista ponizna Devica,
Kći Božja i zaručnica,
Službenica i rodica.«

Treća, koje nema u »Molitvenoj knjižici«, glasi:

»Ja verujem vu jednoga Boga,
Vekvečnoga i vsamogućega:
Stvoritelja neba, zemle, morja
I ostalih stvari vsega sveta.«

Zatim pjesma »O deseterim zapovedima Božjim«:

»Poslušajte vsi ljudi, ubogi i bogati
Kak imate razmeti Božje zapovedi ... «

U toj pjesmi dolazi do izražaja borbeni stav isusovačkih misionara protiv heretika i skizmatika:

»Krivi bogi negdašnji jesu bili bolvani
Vu starom vremenu, a vezda su med nami
Vragi, ter eretniki, i vsi coperniki«.

Posebno nam valja istaći malu rukovet crkvenih pjesama u ovoj Krajačevićevoj zbirci, koje su sabrane pod naslovom *Marijanske pjesme.* U svemu — četiri pjesme.

Stihovi su tih pjesama tu i tamo glađi nego u drugim pjesmama. Osim toga oni su i metrički i ritmički međusobno različni, tako da se u toj raznovrsnosti versifikacijske fakture tih četiriju pjesama ogleda posebna autorova brižljivost prema tim Marijanskim pjesmama.

U »Svetim Evangeliomima« uvrštene su četiri pjesme kao peta, šesta, sedma i osma popijevka u tom malom Marijanskom ciklusu. Prva, odnosno peta od tih popjevaka, »Ave Maria« (»Zdrava si Marija«) jest prepjev latinske »Ave Maria« u nesricanim jedanaestercima (u daktilskom metru). Druga, odnosno šesta popijevka je u nesricanim trohejskim šestercima, s mjestimičnim ritamskim varijantama, odnosno pjesničkim slobodama. U svemu sedam kitica po četiri nesricana stiha. Treća, odnosno sedma, ispjevana je u sricanim trohejskim osmercima, u svemu pet kitica po četiri stiha. Četvrta, odnosno osma popijevka jest svojevrsna sprega trohejskog sedmerca i jedanaesterca s nerimovanim daktilskim završecima. U svemu sedam kitica po četiri stiha. Očevidno versifikacijska koncesija (natega) nekoj unaprijed odabranoj pijevnoj melodiji.

U cijelosti se dobiva dojam, da su ovi pjesnički malo dotjerani tekstovi prilagođivani napjevima odabranim za taj slučaj, pa se ta Prokrustova postelja našega versifikatora (»libretiste«) mjestimice i odviše neskladno odrazila u njegovoj pjesničkoj dionici.

Važnija je od svega toga činjenica, da je upravo ovim Marijanskim pjesmama u Krajačevićevu crkveno-glazbenu repertoaru namijenjena posebna uloga: da budu izvođene (pjevane) uz pomoć odabranih *narodnih* napjeva, kako bi na taj način — u ruhu popularnih *narodnih melodija* — uzmogle što uspješnije prodrijeti u široke narodne redove — s određenim *vjerskim tekstovima.* Takvo podmetanje crkvenih tekstova pod narodne napjeve (poznato i pod stručnim nazivom *kontrafaktura)* prakticiralo se manje ili više diskretno i drugdje i ranije od Krajačevića, no u našoj je kulturnoj povijesti taj javni pothvat našega isusovca Krajačevića, poduprt izdavačem Petretićem, prvi put zabilježen u toj skupini Marijanskih popjevaka *Svetih Evangelioma.* O tehničkoj strani toga našeg slučaja kontrafakture, kao i o njegovu kulturno-historijskom značenju — reći ćemo još koju kad se upoznamo i sa samim tekstovima tih Marijinskih popjevaka i konkretne verifikacije predloženih Krajačević-Petretićevih kontrafaktura. Radi toga donosim i potpune tekstove tih četiriju popjevaka s Krajačevićevom naznakom uz pojedine pjesme na koji bi se narodni napjev imala svaka od tih pjesama pjevati. A onda ću na kraju tih tekstova pokušati da praktički proširim versifikacijski postupak predloženim kontrafakturama, koje je svojedobno započeo J. Barlè.[25]

Tekstovi Marijanskih popjevaka (u suvremenoj fonetskoj transliteraciji) glase:

1. »Peta popevka *Ave Maria, zdrava si Maria . . .* « prva je u ovome nizu Krajačevićevih Marijanskih pjesama. Počinje ovim stihovima (jedanaestercima s pripjevom):

25. Ibid.

»Ave Maria, zdrava si Maria,
Čista, ponizna, pokorna Devica,
Bog te pozdravlja,
Anđel te poklanja,
Ave Maria«

Od četiriju Marijanskih pjesama jedino uz tu popijevku nije označen napjev, kojim bi se imala ta pjesma pjevati, pa smo se zato za ovaj slučaj ograničili samo na citiranje uvodne strofe ove pjesme. Za iduće tri pjesme, gdje su označeni i napjevi, navest ćemo potpune tekstove tih pjesama.

2. *Šesta* popijevka, »Kum se *Ave Maris Stella* tomači, popeva se na notu: *Hranila devojka tri sive sokole«*. Prepjevani hrvatski tekst s latinskog izvornika »Ave Maris Stella« glasi:

»Zdrava zvezda morska
Prava Mati Božja
Mati vsegdar deva,
Kraljica nebeska,

Ka si zdravje vzela
Iz vust Gabrijela
Premeniju si ime
Nepokorne Eve.

Prosti duge krivem,
Daruj pogled slepem,
Zlo od nas odprosi,
Vse dobro nam zaprosi.

Pokaži se da si
Naša dobra Mati
Da po tebe prime
Tvoj sin naše prošnje.

O Deva, devica,
Čista, tiha, krotka,
Včini nas od grehov
Čiste, tihe, krotke.

Včini da živemo
Čisto i ponizno,
Da se z Tvojem Sinom
Vsegdar veselimo.

Dika budi Bogu
Ocu, Sinu, Duhu Presvetomu —
Presvetomu Trojstvu
Jedinomu Boštvu. Amen.«[27]

Uz drugu *Marijansku pjesmu* upućuju *Molitvene knjižice* svoje čitatelje da se ta pjesma, koja je prijevod latinske pjesme *Ave maris stella*, pjeva na *narodni napjev* poznate popijevke »*Hranila devojka tri sive sokole*«. Tražeći taj narodni napjev kod Kuhača, mogla sam utvrditi da se u IV knjizi (Zagreb, 1881) nalaze četiri napjeva sa srodnim tekstovima, i to: br. 1212 s naslovom *Dar nevjeste* (iz Osijeka) s početnim stihom »Hranila divojka pauna i labuda«; pod br. 1213 inačica (iz Požege) s naslovom »Hranila djevojka lava (!) i labuda«; pod br. 1214—1215 dvije inačice (iz Kostajnice i Gradiške) s početnim stihom »Hranila djevojka pava i labuda«. Svi navedeni tekstovi počinju u prvome citiranom stihu s daktilskim početnim metrovima: »Hranila djevojka ... «

26. Pavlinska pjesmarica, str. 7.
27. »Sveti Evangeliomi«, p. 227—229.

J. Barlè (»Crkvene pjesme o Krajačevića«, *Sv. Cecilija,* IX, 1915. str. 27.) provjerio je predloženu kontrafakturu za ovu pjesmu na popijevci »Zdrava zvezda morska«, kako je zapisana u »Cithari« (II izd. iz god. 1723) prema predloženom u istoj »Cithari« narodnom napjevu »Zakaj svet tak teče« (srodnom napjevu »Vjerujem u Boga« u »Cithari«, III izd. 1757.) Nama bi se činilo opravdanijim takvo provjeravanje izravno na narodnim napjevima, negoli posredno preko »Cithare«. Vjerojatno je taj osjećaj imao i J. Barlè, ali je zbog različite metričke strukture stihova u pjesmi »Zdrava zvezda morska...« (s početnim *trohejskim* metrom) i narodne popijevke »Hranila djevojka...« (s početnim *daktilskim* metrom) naišao na poteškoće u provedbi kontrafakture s pomoću Kuhačevih štokavskih predložaka (iz Osijeka, Požege, Kostajnice i Gradiške), pa se zato utekao pogodnijem predlošku u drugom izdanju »Cithare« u napjevu »Zakaj svet tak teče...« s *trohejskim* metrom, kako bi u trohejske metre bez poteškoća smjestio kajkavske trohejske šesterce i njihov specifični glazbeni ritam.

Taj Barlèov postupak mogli bismo »opravdati« samo kao Prokrustovu postelju, to jest ako pristanemo na akcenatsko iskrivljavanje naglaska štokavskih šesteraca u narodnoj pjesmi »Hránila djévojka tri siva sókola« u Barlèovo preinačivanje štokavski akcentuiranih stihova u kajkavski naglašene stihove odnosno metre:

»Hránilá devójka
Tri sivé sokóle...«,

e da bi se tako dobilo i ritamsko podudaranje akcenatski prekrojenih štokavskih šesteraca u kajkavske šesterce:

»Zdravo zvezda morska,
Prava Mati Božja.«

Mislim da na takvu operaciju s iskrivljavanjem naglaska ad hoc nemamo prava. Zato bismo radije poklonili pažnju K. Konradu (»Hymnologie starocharvatska«. Vestnik Kralovske česke společnosti nauk, Praha 1890, str. 167), koji nas upućuje za ovaj slučaj na napjev zabilježen u »Cithari« (III izd, str. 46) i na koji se bez poteškoće dade primijeniti kontrafaktura šesteračke pjesme »Zdrava morska zvezda«. Napjev je zabilježen pod naslovom »Credo« u pjesmi »Vjerujem u Boga ki je bil od veka« (»Cithara«, III izd, str. 46).

Prema svemu tome dolazimo do zaključka, da ni s jednim od sačuvanih narodnih napjeva (kod Kuhača) tekstovno srodnih s preporučenom (Krajačević—Petretić) popijevkom »Hranila devojka...« — nismo kadri provesti kontrafakturu.

Preostalo bi nam prema tome — ukoliko povjerujemo u tekstovnu i glazbenu fundiranost Krajačević—Petretićeva kontrafakturnog prijedloga — da pretpostavimo, odnosno dopustimo mogućnost tadašnjega (u XVII st.) postojanja jedne kajkavske varijante ove ili slične popijevke, koja je, međutim, kao i mnoge druge u toku vjekova ostala nezabilježenom i tako praktički odumrla. Ukoliko bismo je ipak htjeli me-

lodijski povezati s napjevom što nam ga je demonstrirao J. Barlè na citiranom mjestu, onda bismo se svakako morali osloniti na neki u akcentskom pogledu podesniji tekst.

Zasad njime ne raspolažemo.

3. *Sedma* popievka (treća Marijanska) »Kum se o *gloriosa Domina* tomači na notu: *Igralo kolo široko*... « glasi:

»O ti Gospa odičena,
Više od Neba zavišena,
Ka si tvojega rodila
Stvoritelja i doila.

Kaj Eva beše zgubila,
Ono si ti nam dobila,
Nebesa si nam zaperta,
Po Tvojem Szine odperla.

O Ti zebrana Devica,
Vseh grešnikov zavetnica:
Budi nam vsem pomočnica,
Pred Bogom zagovornica.

Kraljica Neba i Zemle,
Na moje smertne postelje
Ne budi se pozabila
Z mene tužnoga grešnika.

Budi Ti dika, Gospone,
Ki si rođen od Device
I z Otcem i z Duhom svetem!
Budi Ti dika na veke. Amen.«[28]

Kuhač ne poznaje popijevke (ni teksta ni napjeva) *Igra kolo široko,* pa nam to onemogućuje da demonstriramo kontrafakturu na koju upućuje Kuhač. Barlè misli da se taj narodni napjev nije sačuvao.

4. Osma popijevka (Četvrta Marijanska) »kum se Devica Marija pozdravlja na notu: *Posejal sem bažulek, posejal sem, draga ljuba*... « glasi:

»Zdrava budi Marija,
Zdrava budi Mati Božja Marija.
Milosti si ti puna,
Milosti si Mati Božja ti puna.
Gospodin je Bog z tobum,
Gospodin je, Mati Božja, Bog z tobum.
Blagoslovlena jesi ti,
Blagoslovlena, Mati Božja, jesi ti.
Blagoslovlen je sâd tvoj,
Blagoslovlen, Mati Božja, je sâd tvoj,
Tvoje svete vutrobe,
Tvoje svete, Mati Božja, vutrobe.
Jezuš Kristuš Božji Sin,
Jezuš Kristuš, Mati Božja, Božji Sin.
Božji Sin je i tvoj Sin,
Božji Sin je Mati Božja i tvoj Sin.
Sveta Deva Marija,
Sveta Deva Mati Božja, Marija,
Moli za nas Gospona,
Moli za nas, Mati Božja, Gospona,

28. »Sveti Evangeliomi«, p. 229—230.

Tvega Sina sladkoga,
  Tvega Sina, Mati Božja, sladkoga.
Moli denes i vsegdar,
  Moli denes, Mati Božja, i vsegdar.
I na smertnom vremene,
  I na smertnom, Mati Božja, vremene.
Amen, amen, tak budi!
  Amen, amen, Mati Božja, tak budi!«[29]

Za tekst *Četvrte Marijanske pjesme* iz Krajačević-Petretićevih »Molitvenih knjižica« predložen je u »Knjižicama«, radi kontrafakture, narodni napjev koji se pjevao na tekst narodne popijevke

»Posejal sem bažulek,

Posejal sem draga ljuba, bažulek . . . «

Tražeći spomenuti narodni napjev na taj narodni tekst, a u želji da praktički provjerim mogućnost provedbe predložene kontrafakture, našla sam kod Kuhača (III, 938—943) šest inačica sa srodnim tekstovima i napjevima iz različitih krajeva Hrvatske i susjednih zemalja (Srbije, Mađarske). Navest ću te inačice po prvim stihovima, kako su zabilježeni kod Kuhača:

I. Sadila sam bažuljak
lipom mjesti za gradom . . .
(Iz Oslopa u šopronjskoj županiji.)

II. Sadila sem bažilek
Na 'nom bregu prek morja . . .
(Iz Svihsvetih blizu Virja)

III. Sadila sem bažulek,
drage ljube, bažulek . . .
(Iz Bisaga)

IV. Sadila sem bažulek, drage ljube
Drage ljube, bažulek . . .
(Iz Varaždina)

V. Posejal sam baselak,
Draga ljubo, baselak . . .
(Iz Senja)

VI. Ja posadih vinograd,
dragu ljubim, vinograd . . .
(Iz Srbije)

29. »Sveti Evangeliomi«, p. 230—231.
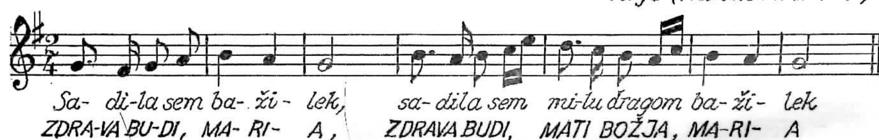
J. Barlè, želeći da provede kontrafakturu ovoga slučaja, utekao se »Cithari« (II izdanje str, 396) i utvrdio da je podmetanje crkvenog kajkavskog teksta u »Cithari« provedivo na narodni napjev. Meni se, međutim, čini da je takvo provjeravanje autentičnije ako se provede izravno na spomenicima narodnoga melosa, kako ih je zabilježio Kuhač. Zato sam se i odlučila da demonstriram tu kontrafakturu na dva napjeva zabilježena kod Kuhača s naslovima »Sadila sem bažulek...« (III, 938) i »Posejala sem baselak...« (III, 942).

KONTRAFAKTURA

crkvene popijevke „Zdrava budi Maria..."
na narodne napjeve
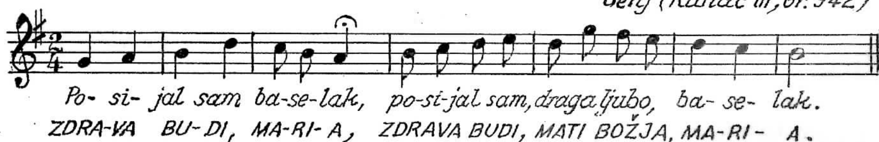
a) Sadila sem bažilek

Virje (Kuhač III. br. 939)

b) Posijal sam baselak

Senj (Kuhač III, br. 942)

Pokazalo se da se i nad tim narodnim napjevima dade jednako uspješno provesti kontrafaktura, kako su je predložile »*Molitvene knjižice*« (usp. Prilog I).

Kuhač je zabilježio nekoliko notacija ove popijevke (Knjiga III, 938—942). Tekstovno je najbliža našoj pjesmi senjska varijanta (pod br. 942) s prvim stihom: »Posijal sam baselak, posijal sam, draga ljubo«, a muzički ona iz Oslopa (U šopronjskoj županiji pod br. 938), uz koju je Kuhač smjestio i svoju značajnu Opasku (III, 127), o kojoj će biti kasnije riječ.

Nakon navedene rukoveti *Marijanskih pjesama* slijedi pjesma s naslovom »*Deveta popevka, kum se milošča Božja prosi...*« To je odulja popijevka od trinaest kitica po četiri mjestimice sricana trohejska osmerca s autorskom indikacijom da se pjeva« na notu: »*Lepo mi poje črni kos*«.

Mada je ova popijevka ponešto opsežna, smatram ipak da moram donijeti njen tekst u cijelosti, jer je izvornik, štampan prije trista

godina (a nikad kasnije preštampavan!) sačuvan u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu kao bibliografijska rijetkost — teže pristupačan širem krugu čitalaca. A u jezičnom je pogledu i ta pjesma, kao i cijela kajkavština »Svetih Evangelioma«, jezični spomenik hrvatske kajkavštine XVII stoljeća.

Evo njena teksta:

»Smiluj se mene, o Bože,
Smiluj se mene, Gospone,
poleg tvoje prevelike
i nezgovorne milošče.

I poleg tvoje velike
miloserdnosti i dike,
oprosti mene vse moje
grehe male i velike.

Tebe sem samomu vgrešil
i zlo sem pred tobum činil;
nesem se tebe sramuval
ni tvojega oka bojal.

Ar ja poznavam hudobu
i vnoge moje krivice,
grehi moji i krivice
vsegdar proti mene kriče.

Vu hudobah jesem prijet,
i na ov gorki Svet rođen
i vu greheh je prijela
mene tužna mati moja.

A odverni lice tvoje
od zla i hudobe moje,
operi vse grehe moje,
obriši hudobe moje.

Al dok je tebe duh potren,
duša žalosna za grehe,
radost je tebe ponizno
te plačno serdce za grehe.

Ponizno te adda prosim:
ne odverzi moje prošnje,
tužne prošnje te ponizne,
ne odverzi, dragi Bože.

Žalujem se za hudobe,
plačem se za grehe moje
plačna serdca te žalosna
ne odduri, mili Bože.

Ne odduri me, Gospone,
ne odverzi me od tebe,
Duha tvojega svetoga,
Bože, ne vzemi od mene.

Čisto serdce stvori, Bože,
vu mene i misel čistu,
i ponovi volju moju,
pamet i vsu dušu moju.

Poverni mi pervo zdravje,
pervo duhovno veselje,
potverdi me Duhom tvojem,
navek večno zveličenje.

Dika budi Otcu Bogu,
Sinu i Svetomu Duhu.
Kak je bilo na početke,
tak vezda i vsegdar. Amen.«[30]

Narodni napjev za tekst ove (pjesnički preskromne) crkvene pjesme imao bi biti prema predloženoj Krajačević-Petretićevoj kontrafakturi u popijevci »Lepo mi poje černi kos«. Kuhač je u svojim »Južno-slovjenskim narodnim popievkama« zabilježio nekoliko napjeva i tekstova inačice ove popijevke, i to iz Slavonije, iz Koruške, iz Gline, iz Modrušpotoka, iz Duge Rese, iz Goričke okolice, iz Ribničke okolice u

30. »Sveti Evangeliomi«, p. 231—234.

Kranjskoj, iz Štajerske i dr. (III, 983—991). Međutim Barlè[31] je, provjeravajući mogućnost praktične kontrafakture ove pjesme na zabilježene napjeve kod Kuhača, utvrdio da ni na jednom od navedenih napjeva (inačica) zbog metričke i ritamske heterogenosti nije praktički provediva predložena kontrafaktura. Nameće se zato zaključak da je vjerojatno Krajačeviću, odnosno Petretiću, bila poznata neka inačica napjeva »lepo mi poje černi kos« koju nije poznavao, pa prema tome ni zapisao Kuhač, jer je vjerojatno u toku poznijih vjekova izumrla. Ne možemo zato ni u ovoj prilici pristupiti praktičnom provjeravanju kontrafakture predložene u »*Svetim Evangeliomima*«.

Završni dio *Svetih Evangelioma* čine poglavlja s naslovima »Cathechismus puerorum« (str. 238—381), pa onda »Oztroge duhovne« (propovijedi), »Te Deum laudamus« i na kraju »Appendix ad declarandam editionem huius Libelli Orthographicam«. U ovom posljednjem dodatku (Appendix) objašnjava pisac čitateljima da se zbog nepostojanja zajedničkog »hrvatsko-slavonskog« pravopisa ugledao u Mađare i po uzoru na Petra Pázmányja podesio svoj pravopis »Antiquo Hungarorum modo«[32]. Poglavljem »Exorcismus« (str. 307—309) završavaju *Sveti Evangeliomi.*

3. »*Pavlinska pjesmarica*« *(1644)*

Trećom i najvrednijom kajkavskom crkvenom pjesmaricom XVII stoljeća valja smatrati rukopisnu *Pavlinsku pjesmaricu iz godine 1644.* Najvrednijom je moramo smatrati, pored ostalog, i zbog toga što je to jedina dosada poznata kajkavska crkvena pjesmarica XVII stoljeća — s notacijom. Nju će opsegom i sadržajem nadmašiti istom »Cithara octochorda«, monumentalni hrvatski glazbeni zbornik prve polovine XVIII stoljeća (u tri izdanja: iz god. 1701, 1723 i 1757), u kojemu je među ostalim, našao svoje mjesto i veliki dio crkvenih pjesama iz Krajačevićevih pjesmarica uz popratnu notaciju.

Pavlinska pjesmarica ocijenjena je kao naše vrijedno glazbeno nasljeđe tek u našem stoljeću, kad je rukopis te pjesmarice pronađen i po zasluzi vrednovan.[33]

Prvi je tu pjesmaricu (čuvanu i danas kao dragocjeni rukopis u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, pod signaturom R 3629) podrobno opisao Janko Barlè u svojoj iscrpnoj studiji »Pavlinska pje-

31. *Barlè* J.: Crkvene pjesme o. Nikole Krajačevića, Sv. Cecilija, IX, 1915, sv. 1—2.

32. »Sveti Evangeliomi«, p. 304.

33. Barlè J.: Pavlinska pjesmarica iz godine 1644. (separat iz »Svete Cecilije«), Zagreb 1917, 4. 39. Barlè je nazvao ovaj pavlinski rukopisni zbornik, pisan latinskim i hrvatskim jezikom, *Pavlinskom pjesmaricom,* jer je njegov muzički interes zaokupljala jezgra rukopisa, a to su kajkavske crkvene *pjesme* s notacijom. Fancev pak, kao književni historičar, zanimajući se prvenstveno za književno-jezični sadržaj rukopisa, nazvao ga je pavlinskim *zbornikom.* Treći istraživač rukopisa, teolog dr Dragutin Kniewald, obratio je, prirodno, najveću pažnju na *ritualni* dio rukopisa, pa ga je zato nazvao — i svjesno branio taj naziv — *obredni* priručnik (D. Kniewald: Pavlinski obredni priručnik iz godine 1644. K a t o l i č k i l i s t, tečaj 91, br. 14—15. Zagreb, 1940).

smarica iz godine 1644.«[34] Tom je prilikom Barlè kao poznavalac crkvene glazbe stručno osvijetlio njen glazbeni sadržaj, pa ću se zato i ja u ovoj prilici poslužiti ponekim rezultatima njegove studije, relevantnim za konačne zaključke obrađivane teze. Najvažniji arheografski podaci o samome rukopisu, koji mi je susretljivošću Nacionalne biblioteke u Zagrebu bio stavljen na raspolaganje, bili bi ovi: rukopis, u veličini 147 × 96 cm, pomno, mjestimice upravo kaligrafski pisan, izvorno je nepaginiran, ali mu je neki kasniji istraživač označio listove kemijskom olovkom, tako da je danas cijeli rukopis folijiran. Na označenim listovima 1—88 nanizana su evanđelja (s kazalom na listovima 84—88); na listu 90 počinje *crkvena pjesmarica,* koja zauzima punih 80 listova (do l. 170 zaključno). Posljednji dio rukopisa ll. 171—208) sadržava crkvene egzorcizme i benedikcije (mali obredni priručnik). Utvrđeno je da je pjesmarica pavlinske provenijencije, pa joj je to i dalo njeno današnje ime. Vjeruje se, da je rukopis pisan u krugu lepoglavskih pavlina. Barlè ima za takvo vjerovanje i dobrih razloga s obzirom na utvrđenu činjenicu da su lepoglavski pavlini marno njegovali crkvenu glazbu.[35]

Pjesmarica sadržava (na ll. 90—170) crkvene popijevke pretežito s hrvatskim kajkavskim tekstovima i notacijom pisanom na četiri crvene linije. Znatno je manji broj takvih pjesama s latinskim tekstom. Posebna je vrijednost notacija u Pjesmarici u tome što su pojedini napjevi ritmizirani, dok je to u kasnijoj »Cithari« propušteno. Tonski znaci su minimae i semibreves.

Pjesme Pavlinske pjesmarice razvrstane su »iuxta ordinem temporum«, to jest prema crkvenoj godini. Prema tome, i raspored pjesama vodi računa u svome kronološkom poretku o njihovoj praktičnoj upotrebi u crkvenoj godini, počevši od Adventa do Tijelova. Tome odgovara i grupiranje repertoara Pjesmarice vezanog uz pojedine istaknutije crkvene datume, i uz dodatak specijalnih skupina pjesama, koje su zbog svoga specifičnog karaktera obuhvaćene zajedničkim nazivima kao što su *Misne popijevke* (osma skupina), *Propovjedne popijevke* (deveta skupina) i *Različite popijevke* (deseta skupina).

U *prvoj* skupini (Adventske popijevke) zabilježeno ih je u svemu devet:

I. Zdrava si Devica, Marija Kralica (prijevod latinske popijevke »Ave Hierarchia«) s varijantom: Zdrava si Devica (l. 90a).
II. O rumena prelepa zorja (»O Aurora lucidissima«, l. 91 b).
III. Zdrava budi Nebeska Kralica ... (»Salve Mater misericordiae ... « l. 93 b).
IV. O milostivna ... (l. 94 b)
V. O Marija, mati Božja ... (l. 95 b)
VI. Zdrava Marija ... (l. 96 b)
VII. Diku mi pojmo Device ... (l. 97 b).
VIII. O Mati, roža Božja (l. 99 a).
IX. Profete su prorokuvali ... (l. 100 a).

34. Ibid., pp. 4—5.
35. *Isti:* Lepoglavski pavlini i crkvena glazba. S v. C e c i l i j a, 1913. Sv. III, str. 37.

U *drugoj* su skupini razvrstane *Božićne popijevke* (»Natalitiae«) ovim redom (u svemu ih je četrnaest):

X. In dulci jubilo, mi pojmo veselo... (l. 101 a).
XI. Dete se rodi u Betleheme (l. 101 b).
XII. Glasove su na nebeseh... (l. 103 a).
XIII. Narodil se je kral nebeski... (l. 104 b).
XIV. Den je denes z veseljem... (l. 105 b).
XV. Ovo Deva rodi Sina... (l. 108 a).
XVI. Porodi Deva Sina... (l. 108 b).
XVII. Od sunčenoga izhoda... (l. 109 a).
XVIII. Vu to vreme godišča... (l. 110 b).
XIX. Pohvalujmo denešnji den... (l. 111 b).
XX. Veselte se vsi Narodi... (l. 113 b).
XXI. Zveličitel se narodil... (l. 114 b).
XXII. Denes je narođeno... (l. 116 b).
XXIII. Zdravo budi, mlado Dete (l. 116 b).

U *treću* je skupinu svrstano pet *Korizmenih* popjevaka (»De Passione Domini«):

XXIV. Diku mi pojmo Bogovi... (l. 117 a).
XXV. Sina Boga Višnjega... (l. 118 b).
XXVI. Ljuctvo moje Židovsko... (l. 121 a).
XXVII. Staše Mati kruto tužna... (l. 122 a).
XXVIII. Jezuš Kristuš, Sinek Božij... (l. 124 b).

U *četvrtu* su skupinu svrstane ove dvije *Uskrsne pjesme* (»In Ressurectione Domini«):

XXIX. Kristuš je gore vstal... (l. 126 b—128 a).
XXX. Vstal se je Kristuš deneska... (l. 129 a).

Peta skupina bilježi samo jednu *Spasovsku* popijevku (»In Ascensione«):

XXXI. Na Nebesa Jezuš pojde... (l. 130 b).

Šesta skupina zabilježila je dvije *Duhovske* popijevke (»De Sancto Spiritu«):

XXXII. Spiritus Sancti Gratia... (l. 131 a samo latinski tekst).
XXXIII. Pridi Stvoritel Duh sveti... (l. 133 a).

U *sedmoj* je skupini samo jedna *Tijelovska* popijevka (»In festo Corporis«):

XXXIV. Hvali Boga, o duša kerščanska... (l. 133 b).

U *osmu* su skupinu svrstane četiri *Misne* popijevke (»De sacrificatione Missae«):

XXXV. I na zemlje bud mir ljudem... (l. 135 a).
XXXVI. Mana živa, kruh Angelski... (l. 137 b).
XXXVII. Zdravo budi Božje telo... (l. 136 b).
XXXVIII. O jezuš Kristuš, naš Zveličitel... (l. 138 b).

Devetu skupinu čine *Propovijedne* popijevke (»Ante Conciones«):

XXXIX. Prosemo mi vsi Svetoga Duha... (l. 139 a).
XL. Gosponu Otcu Bogu, vsegdar mi hvalu zdajemo... (l. 139 b).
XLI. Molemo se mi Bogu, svetomu Duhu... (l. 140 b).

U posljednjoj, desetoj skupini, zabilježene su ove *Različite popijevke* (»Variae ad libitum«):

XLII. Blažen je u sebe človek tako vsaki... (l. 141 b).
XLIII. Kristuš Jezuš, k tebe vsi kričimo... (l. 142 b).
XLIV. Gusto nam je žal... (l. 143 b).
XLV. Hodte k mene, veli Kristuš, vi vsi... (l. 146 a).
XLVI. Jezuš Kristuš vekvečni Bog... (l. 148 a).
XLVII. Naš dobri Otec, v koga verujemo... (l. 149 a).
XLVIII. Nedelja je, draga Brača denes... (l. 149 b).
XLIX. Nevolja beše Davidu Kralju... (l. 151 a).
L. Noči pervom vu snenije... (l. 153 a).
LI. Otec naš dobri, tebe verujemo... (l. 154 b).
LII. O moje dve oči na Gospona... (l. 155 a).
LIII. O ti grešni človek, spomeni se vezda... (l. 156 b).
LIV. Ovo umira [...] Svet... (l. 158 a).
LV. Poslušajte, kerščani ubogi i bogati... (l. 159 a).
LVI. Posluhni nas, Gospodin Bog... (l. 161 a).
LVII. Poslušajte, Bratja... (l. 161 b).
LVIII. Prosim i opominam... (l. 163 b).
LIX. Sudec serdit hoče priti... (l. 165 b).
LX. Ti grešni človek... (l. 167 a).
LXI. Vsak človek poslušaj... (l. 168 a).
LXII. Zmožni Gospod Bog, Angelska svetlost... (l. 168 b).
LXIII. Zdrava morska zvezda... (l. 170 a).

Uz ovaj muzički repertoar »Pavlinske pjesmarice«, koji je uz tekstove popraćen notacijama, zabilježeno je, u obliku dodatka, još jedanaest kajkavskih crkvenih pjesama povezanih s istim istaknutim crkvenim praznicima s kojima su povezane i netom registrirane popijevke.

No kako uz te dodatne tekstove nema notacije, odustajem od njihova pojedinačnog nabrajanja. A time bismo iscrpili, u letimičnom pregledu, tekstovno-sadržajnu stranu »Pavlinske pjesmarice«.

Glazbenu je stranu iste pjesmarice iscrpno analizirao u citaranoj studiji ponajbolji poznavalac naše crkvene glazbe Janko Barlè, pa ćemo zato na ovome mjestu rezimirati za naše potrebe samo glavnije rezultate njegova proučavanja i ocjene muzičkog sadržaja *Pavlinske pjesmarice.*

Evo tih rezultata u najsažetijoj formulaciji:

1. Od šezdesetak navedenih pjesama petnaest ih je u »Pjesmarici« *bez notacije.* To su brojevi: 3, 10, 33, 34, 37, 39, 44, 47, 51, 54, 57, 61 i 62.

2. Dvanaest navedenih pjesama uzeto je iz sredovječne latinske himnologije. To su pjesme po brojevima: 1, 7, 10, 12, 14, 20, 21, 25, 27, 29, 30, 31, 32, i 59.

3. Dvadeset i jedna pjesma »Pavlinske pjesmarice« preuzeta je u sva tri izdanja »Citharae octochordae«. To su u našem pregledu brojevi: 1, 2, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 30, 36, i 51.

4. Dvadeset i tri pjesme »Pavlinske pjesmarice« prvi put su zabilježene isključivo u toj »Pjesmarici«. To su u našem pregledu brojevi: 4, 5, 8, 11, 16, 24, 26, 29, 35, 38, 40, 41, 43, 45, 46, 49, 50, 51, 56, 58, 60, 63.

5. »Pavlinska pjesmarica« važno je vrelo za proučavanje razvitka naše crkvene glazbe, a isto tako i nastanka i fakture djela »Cithara octochorda«. »Sad nam je jasno« — kliče J. Barlè[36] — »da ona (»Cithara«), a s njom i naša crkvena muzika u razmatranim kajkavskim pjesmaricama, nije djelo jednoga čovjeka ili plod jednoga vijeka, već je to sjajno zrcalo našeg postepenog glazbenog razvitka, koje se temelji na glazbenoj tradiciji našega naroda. Za pjesme, koje se nalaze i u Pavlinskoj Pjesmarici i u »Cithari«, znamo sad, da su barem šezdeset godina starije od prvog izdanja »Cithare« (1701). No, nije to sve ... Naša Pjesmarica u mnogim pjesmama bilježi i ritam, pa će nam biti, kako sam već napomenuo, ključ i pomagalo za ispravno ritmizovanje mnogih pjesama«.[37]

Nije manje važna ni Barlèova konstatacija,[38] da se u pojedinim crkvenim pjesmama zabilježenim u »Pavlinskoj pjesmarici« osjeća *utjecaj hrvatske narodne popijevke.* Poimence on u tom smislu ukazuje na božićnu popijevku *Pohvalujmo denešni den,* prepoznavajući u njoj drevnu našu narodnu koledu, srodnu svojom jednoglasnošću s popijevkom

---

36. Barlè J.: Pavlinska pjesmarica iz god. 1644, str. 38.

37.—39. Ibid. p. 16., 19, 31. — D. Kniewald, proučavajući poslije J. Barlèa *Pavlinsku pjesmaricu,* misli da bi zbog temeljitijeg genetičkog uvida u glazbenu strukturu *Pavlinske pjesmarice* valjalo proučiti mađarsku crkvenu glazbu XVII stoljeća, s kojom je naša crkvena stvarnost toga doba (u zajedničkoj kaločkoj biskupiji) bila povezana, kako bi se možda utvrdila i eventualna međusobna povezanost naše pjesmarice s tadašnjom mađarskom crkvenom glazbom. Naučno bi svakako bilo zanimljivo izvršiti takvo istraživanje, iako mislim, da je mađarsko crkveno-glazbeno stvaralaštvo genetički jednako tako kao i naše povezano sa zajedničkim vrelom — sredovječnom crkvenom himnologijom, odakle su se — i mađarska i naša crkvena glazba — jednako i manje ili više nezavisno jedna od druge stoljećima inspirirale.

koju je zapisao Vinko Žganec i onda je u svojoj harmonizaciji za troglasni dječački zbor objavio u zbirci »Hrvatskih pučkih popjevaka iz Međimurja« (str, 66—67). Da bismo tu srodnost i zorno dokumentirali, donosimo u priloženom faksimilu iz Pavlinske pjesmarice napjev *Pohvalujemo denešni den,* kao i Žgančeve zapise.

Slično vrijedi, po Barlèovu mišljenju[39], i za drugu božićnu popijevku »Zdravo budi mlado Dete« (kod nas pod br. XXIII), u kojoj je sačuvan stari hrvatski narodni napjev. A ima jednakih narodnih elemenata i u napjevima ponekih drugih crkvenih pjesama, ali oni još nisu u uvjerljivoj mjeri identificirani.

Eto, ta muzička povezanost crkvene kajkavske pjesme s našim narodnim muzičkim stvaralaštvom tadašnjeg i ranijeg doba značajan je elemenat našega glazbenog stvaralaštva, koji treba da bude i kulturno-politički vrednovan pri ocjeni značenja kajkavske crkvene glazbe XVII stoljeća.

III. CRKVENA GLAZBA KAJKAVSKIH HRVATA XVII STOLJEĆA U SVJETLU REFORMACIJE I PROTUREFORMACIJE

Upoznavši vrela i građu crkvene glazbe Hrvata kajkavaca XVII stoljeća u ostvarenjima glavnih triju kajkavskih pjesmarica toga stoljeća, preostaje nam da odredimo odnos te glazbe i njezinih plodova prema glavnim idejno-političkim strujanjima toga povijesnog razdoblja, prema odjecima reformacije i evropskih protureformacijskih tendencija na našoj (evropskoj) periferiji XVII stoljeća. Odredivši pravo mjesto tom našem kulturno-umjetničkom stvaranju u koordinatama njegova vremena, mi ćemo doći i do odgovora na osnovno pitanje naše teze u smislu kulturno-povijesnog značenja kajkavske crkvene glazbe XVII stoljeća.

Nameće se prije svega pitanje: da li dosadašnji rezultati znanstvenih istraživanja kajkavske crkvene glazbe opravdavaju mehaničko i bezrezervno svrstavanje te naše kulturno-umjetničke tvorbe u šablonski kalup reakcionarne protureformacije, kako se to ponekad čini u našoj znanosti.

Ako shematski gledamo, onda sedamnaesto stoljeće i tzv. linearna crkvena obnova s protureformacijskim tendencijama govore, bez sumnje, u prilog mehaničkom svrstavanju svih duhovnih vrednota toga vremena naprosto u — protureformacijski koš.

Istina, ima realnih oslonaca za takav postupak i u građi, pa i u duhu materije kojoj je posvećena naša pažnja: crkvena, odnosno religiozna tematika, posizanje za penetrantnijim metodama pri osvajanju (popijevkom) i discipliniranju (preko bratovština) vjernika rasklimanih reformacijom i zaostalošću, a sve to uz rukovođenje u tu svrhu školovanog misionarskog kadra, uvjerljivo nas — bar na prvi pogled — upućuju na ustaljeni kalup — na protureformaciju.

A pogotovu smo skloni na takvo zaključivanje u našem slučaju, uščitamo li u Petretićevu Predgovoru *Svetim Evangeliomima* (str. 2 b) navještaj rata do istrebljenja — tadašnjoj našoj pučkoj popijevci, koju

revnosni biskup Petretić žigoše kao »pogane, lotrene i nečiste popevke«, a sve da bi se podigla ćudoredna razina tadašnjih vjernika.

Ili kad taj biskup Petretić preporučuje da se pjesma s crkvenim tekstom pomoću popularnih napjeva protura u narod »na svadbah, i goščenjah i ostaleh veselicah telovneh«, kako bi na taj način crkva istrijebila i zatrla »nečiste i nespodobne popevke«.[40]

Takve odlučne riječi izdavača *Svetih Evangelioma* potakla su i našeg zaslužnog Kuhača na postavljanje osnovnog pitanja: da li su ti naši vjerski poglavari sedamnaestog stoljeća, kao što su bili Krajačević, Petretić i niz njihovih suvremenika i vjerskih pregalaca u poreformacijskom razdoblju, doista htjeli istrijebiti našu narodnu popijevku kao poklonici protureformacije ili se ta njihova gorljivost ima svesti na lokalno usmjerenu vjersku i rodoljubnu revnost.

Kuhač je odgovarajući na to pitanje odabrao srednji put: dopušta da se u biskupovu propagiranju crkvenih popjevaka u najširoj laičkoj sferi uz pomoć narodnih napjeva očituje Petretićeva »Valjana otčinska skrb proti sramotnim pjesmam, koje su se početkom XVII stoljeća, po njemačkih uzorih, i kod nas zametnule... Bilo je stoga potrebno, da se u Hrvatskoj i Kranjskoj takovoj nepodobštini zakrči put, jer možebit bi inače naša narodna poezija bila danas na onom stupnju, na kojem je sada njemačko-austrijska, sastojeći se većim dijelom iz sramotnih i njekoliko duhovnih pjesama«[41].

Ipak je takvo kompromisno tumačenje biskupova postupka s narodnim napjevima Kuhač i sâm osudio, mada još uvijek ne dopušta da je u biskupovu postupku bilo i protunarodnih tendencija: »Doduše, istina je, da je biskup Petretić malo predaleko pošao, jer, kako se čini, htio je on s korjenom isčupati svu narodnu poeziju, ako i ne iz protunarodnih težnjah, to ipak od prevelike gorljivosti svojega pobožnoga čuvstva.«[42]

Kuhač se, međutim, stalno mučio da nađe neko objektivno i uvjerljivo tumačenje ovoga značajnoga zahvata crkve u područje narodnoga

40. (Krajačević Nikola): Sveti Evangeliomi, p. 236. Usporedi tekst na str. 255. i dalje s ovim završetkom: »Vzemi na pamet, da se ova popevka (od četireh poslednjeh dugovanjih) hasnovito more popevati na svadbah i goščenjah i ostalih veselica telovneh, buduči ona jedna duhovna vuzda kum se stezuju grehi lakomosti te pijanosti z vnogemi drugemi koteri iz sveckoga veselja pohađaju. I to dosta budi ovde od popevkih pridaneh koteremi vse vnogi navuki, vu sveteh Evangeliomeh zaperti, tomače i je razum daju, i koteremi se od seh dob, z — voljum Božjum, pomenje po već, od leta do leta budu vun pukale i trebile, gore rečene nečiste i nespodobne popevke, dokle se ztrebe i zateru.«

41. *Kuhač* F. Š.: Južno-slovjenske narodne popievke, knjiga III, str. 127. Zagreb, 1880.

42. Ibid.

glazbenog stvaralaštva. U jednom još neobjavljenom i nepoznatom Kuhačevu rukopisnom zapisu na njemačkom jeziku koji se čuva u Kuhačevoj ostavštini (kutija 22), pohranjenoj u Državnom arhivu u Zagrebu, naš znameniti muzikolog bavi se tim pitanjem iznoseći u vlastoručno pisanoj *Kritici* Petretićeva postupka i ove misli: on smatra Petretićev Evangelistar, to jest Krajačevićev — jer u njegovo doba još nije bio utvrđen pravi autor *Svetih Evangelioma,* — vrlo važnim za našu narodnu poeziju. One čine četiri narodne popijevke što ih Evangelistar predlaže u obliku kontrafakture — od kojih tri popijevke s napjevima Kuhač navodi u svojoj zbirci — i po njegovu su mišljenju dragocjeni dokaz za starinu i raširenost tih narodnih popjevaka u hrvatskom narodu.

Biskup je, naime, za potrebe predložene kontrafakture, prirodno, morao posegnuti za najpoznatijim i najpopularnijim narodnim napjevima svoga vremena. Kuhač je, nadalje, u tom svom zapisu prvi utvrdio metričku podudarnost odabranih crkvenih tekstova s metričkom strukturom predloženih narodnih napjeva.

Prema tome se dade zaključiti — konstatirao je Kuhač — da je ta kontrafaktura znalački zasnovana i praktički provediva. Otuda se ujedno dade, po Kuhačevu mišljenju, zaključiti da su ti odabrani narodni napjevi zvučali isto tako kao i danas kad se u narodu pjevaju. Zato se Kuhač sa zanosom divi vjernosti našega naroda prema kulturnom nasljeđu: jer, i pored biskupovih zabrana i progonâ narodne popijevke, to je narodno stvaralaštvo odoljelo, nošeno vjerom iz pokoljenja u pokoljenje — nejunačkim vremenima uprkos. To je i razlog zbog čega bi Kuhač bio spreman da prigovori biskupu što je narodu tobože htio oteti njegovo duhovno blago (poeziju i popijevku). Takav mu se zaključak ipak čini i odveć strogim, pa se zato utječe već spomenutom tumačenju, koje je, mislim, i općenito prihvatljivo, da je taj zahvat crkve bio uvjetovan opravdanom potrebom da se stane na kraj daljem širenju neukusa putem bestidnih popjevaka. Prema tome bi u tom postupku naših duhovnih pastira toga vijeka bila sadržana njihova zasluga što je naša kasnija, ne samo crkvena nego i narodna popijevka očuvala svoju visoku pedagoško-etičku razinu.[43]

---

43. Zbog zanimljivosti ove Kuhačeve bilješke (iz sedamdesetih godina prošlog stoljeća) koja je ostala do danas neobavljena prenosim je u cijelosti u izvornom jeziku: »Das Petretische Evangelium ist für unsere Volkspoesie von grosser Wichtigkeit. Die in denselben angeführten Anfangsversen der 4 Volkslieder« Hranila djevojka tri sive sokole«, »Igralo kolo široko«, »Posejal sam bažulek« i »Lepo mi poje černi kos« geben das Zeugniss, dass diese 4 Lieder (von denen ich das erste, dritte und vierte in meiner Sammlung habe) schon um das Jahr 1650 (in welchen Jahren die *Evangelien* dem Druck übergeben wurden) im Volke sehr verbreitet gewesen sein mussten, weil sie der Bischof *als eine allgemein bekannte Sache anführt.* Der Versmass der Petretischen religiösen Gedichte stimmt mit dem Versmasse, nach welchen die gedachten 4 National-Lieder heute gesungen werden derart überein, dass man sich der Überzeugung nicht verschliessen kann, dass diesse Lieder vor 3—400 Jahre gerade so geklungen haben, wie sie gegenwärtig das Volk singt. Mit welch unerschütterlicher Treue unser Volk an seiner ererbten Poesie hängt, geht aus dem hervor, dass, trotzdem der Bischof die Volkslieder verdammte und sowohl den Seelenhirten als den Gläubigen einschärfte... das

Tako je rezonirao Kuhač prije punih osamdeset godina. A što mi danas kažemo o svemu tome? U prvom redu — o intervenciji crkve u Hrvatskoj pomoću kajkavskih pjesmarica u prvoj polovini sedamnaestog stoljeća.

Da bismo dobili na to pitanje uvjerljiv odgovor, potrebno je, mislim, prije svega utvrditi objektivne činjenice koje su uvjetovale takav razvitak događaja u Hrvatskoj, napose u njezinu kulturnom središtu, u Zagrebu.

Pri tom valja imati na umu prije svega značajne kulturno-historijske činjenice: početkom sedamnaestog stoljeća došlo je do pojačane djelatnosti isusovačkog reda u kulturnom središtu Hrvatske nakon osnivanja isusovačke rezidencije (1606), a zatim i isusovačkog kolegija (1612) u Zagrebu. Kako je to bio vijek opće crkvene katoličke obnove, nisu ni zagrebački misionari mogli imati prečih zadataka od općeg programa toga doba — crkvene rimokatoličke obnove u Hrvatskoj. Prema tome — protureformacijska atmosfera.

Istina, u Hrvatskoj i nije bilo nikakvog značajnijeg pokreta, kako to tvrdi Fancev[44], pa ne bi prema tome trebalo biti ni borbene vjerske protureformacije; prema tome bi i intervencija crkve u Hrvatskoj početkom XVII stoljeća morala imati pretežno miran, crkveno-obnovni karakter, ulaskom te obnove na široku frontu narodnih masa. To se pak moglo i moralo izvršiti usvajanjem zajedničkog komunikativnog jezika uže Hrvatske, a to je bila kajkavština.

I dalje: kao prikladno sredstvo za uspješno okupljanje vjernika smatrali su i upotrebljavali crkvenu popijevku na narodnom jeziku i protestanti već u XVI stoljeću, pa je tako rimokatolička crkva možda i preko volje preuzela od svojih ljutih protivnika protestanata crkvenu popijevku na narodnome jeziku kao prokušani obnovni instrumenat. I tako su se kajkavština i popijevka našle, kao logični plod epohe, u zajedničkoj simbiozi pred hrvatskim oltarom sedamnaestog stoljeća.

Volk von den Gesangen seiner Voreltern doch zu verwerfen nicht abliess. Auf den grsten Blick konnte man geneigt sein, dem Bischof deshalb Strafpredigt zu halten, weil er das Volk seines nationalen Geistes berauben, d.i. seine nationale Poesie unterdrücken wollte, aber ich denke den Bischof eher eine gute als eine schlechte Absicht zuschreiben zu können. Es werden damals nämlich sowohl in Kroatien als in Krain viele Zottlieder im Gebrauche gewesen sein, gegen diese wir und der Bischof hauptsächlich geeifert haben. Und da hat er volkommen Recht gehabt, denn solche Zottenlieder wurden nicht nur den Sitten, sondern auch der Reinheit der Poesie weit mehr geschadet haben, als die freilich überfrommen und gar zu oft geistlosen Gedichte religiösen Inhalts, die man an die Stelle der Zottenlieder gesetzt haben wollte. Mir scheint, dass sich dies in Deutsch-Oesterreich bestätigt findet, dass neben einer grossen Menge Zottenlieder nun *sehr wenige* Sittenreine und gehaltsvolle Volkspoesie anzutreffen ist. Und somit glaube ich, dass solche Verbote à la Petretić gerade bewirkten, dass unsere Volkspoesie zu der ästhätischen Schönheit gelangte, die schon so vielfach vom Auslande buwundert wurde.

Fr. Š. Kuhač—Koch.«

(Bilješka nije datirana, ali je sva prilika da je starija od maločas citirane Kuhačeve napomene u *Južnoslovjenskim narodnim popievkama,* knjiga III str. 127, objavljene godine 1880.)

44. Usp. bilješku 2.

A tko su bili po nacionalnosti izvršioci tih crkveno-obnovnih inicijativa u Hrvatskoj? Uglavnom — Hrvati isusovačkog reda. Evo njihovih imena (s naznakom vremena njihova djelovanja u Hrvatskoj u okviru isusovačkog kolegija u Zagrebu):

Petar Vragović (1606—1617), L. Lucari iz Splita (1611—1621), Petar Ljubić (1622—1645), Nikola Krajačević (1624—1653), Matija Vernić (1629), Ivan Horvat (1631), Luka Krajačić (1632), Matija Vodopija aliter Kovačić iz Zagreba (1633), Nikola Turčin (1637), Tomo Magdalenić (1639), Gašpar Radić (1639), Mihalj Šikuten (1641), Lovro Christogono iz Splita (1643), Baltazar Milovec (1636—1678) itd.[45]

Ovakav nacionalni sastav isusovačkoga propovjedničko-misionarskoga kadra u Hrvatskoj toga doba relevantan je, mislim, za tok i ocjenu daljeg razvitka njihove praktične djelatnosti u Hrvatskoj. Plodove reformacije na području osvajanja punovažnosti narodnih (»vulgarnih«) jezika nije mogao osporavati protureformacijski Rim. Takav bi stav bio osobito neoportun u Hrvatskoj, gdje je u glagoljaštvu Hrvatskog primorja narodna riječ, u obliku crkvenoslavenskoga jezika, bila punovažnim dostignućem i pred crkvenim oltarom, potiskujući iz crkve vjekovima ukorijenjenu latinštinu. Utoliko su lakše i uspješnije propovijedali i pisali Hrvati na području kajkavske Hrvatske svojim materinjim jezikom.

To je doba kad se u njihovim redovima javlja i zaslužan kajkavski leksikograf Juraj Habdelić, da bi i znanstveno zasvjedočio ravnopravnost i punovažnost kajkavštine kao »hrvatskog idioma«.

Ne bi valjalo, međutim, kad govorimo o tom našem kulturno-povijesnom razvoju, smetnuti s uma, da se upravo u tim desetljećima XVII stoljeća zapažaju i naglašavaju, ma i pojedinačno, na našem nacionalnom području novi širi nacionalni vidici. To je doba kad učeni isusovac Bartuo Kašić izrađuje i objavljuje prvu gramatiku hrvatskoga jezika.[46] To su nadalje i desetljeća u kojima sazrijeva Juraj Križanić, kojemu su prethodili Herberstein, Pribojević i Orbin.[47] U takvoj atmosferi, raspolažući duhovnom imovinom reformacije i intencijama misionarskoga Rima, mogli su i Hrvati isusovci bez ikakova otpora pribaviti kajkavskom govoru građansko, odnosno književno pravo, pogotovu nakon Vramčevih i Pergošićevih uspjeha, i uvesti kajkavski govor u kolo živih i prosvijećenih jezika. Pojedinci među njima koji su htjeli obuhvatiti veće jezično područje od kajkavskoga prigrlili su, kako je poznato, raširenije hrvatsko narječje — štokavštinu (Kašić). Ukratko: narodni jezik prodirao je utrtom kolotečinom *reformacije* na naš nacionalni prostor u doba *protureformacije*. A prodirao je koji put i takvom odlučnošću da je to bilo ponekima i zazorno: u popularnim Kašićevim propovijedima u okolici Dubrovnika na materinjskom jeziku bilo je

45. *Fancev F.:* Einige Bemerkungen zur Geschichte des Schrifttums in Kroatien, Arhiv f. slav. Philol. 1914. H. 3—4, p. 390.

46. *Kašić Bartuo:* Institutionum linguae illyricae libri duo, Romae 1604. — *Isti:* Ritual rimski slovinski (prvi potpuni ritual na hrvatskom jeziku — s notacijom).

47. *Orbini* Mauritius: Il Regno degli Slavi. (Pesaro, 1601).

Pribojević Vinko: De origine succesibusque Slavorum, Venezia 1532. — *Herberstein* Sigismund: Rerum moscoviticarum commentarii, Viennae 1549.

toliko zanosa u propovjednika isusovca Kašića i njegovih slušatelja iz najširih narodnih redova da je to bilo krivo i protureformacijskom Rimu[48] i gosparskom Dubrovniku[49].

Izgleda prema tome, da su naši isusovci XVII stoljeća, Hrvati po podrijetlu i osjećaju, radeći na crkvenoj obnovi u Hrvatskoj u sedamnaestom stoljeću ipak umno prigrlili izvjesna nacionalno-politička dostignuća reformacije, poimence na području narodnog jezika, a time i nacionalne politike.

I tako je došlo na našem nacionalnom teritoriju i u našem kulturnom stvaralaštvu do svojevrsne konstruktivne izbalansiranosti crkveno-obnovnih i nacionalističkih tendencija. Upravo to uočava Murko[50] kad ističe izvjesnu konstruktivnost protureformacije u Hrvatskoj, za razliku od štetnog djelovanja istog pokreta u Sloveniji.

Jednako stajalište u tom pitanju zastupa i slovenski književni historik Anton Slodnjak kad kaže, da su se u stvaralačkim naporima protureformacije na tlu jugoslavenskih naroda izmiješale same po sebi slabe napola regionalne a napola nacionalne tendencije, koje su se očitovale u brizi za najnužniji repertoar vjerskih priručnika na narodnom jeziku i sa sređenom ortografijom. To nije uvijek bilo pravo onim isusovcima koji su težili za punom pobjedom protureformacije i koji su se bojali svakog uspjeha nacionalističkih partikularizama na štetu rimokatoličkog univerzalizma. Tako se i objašnjava činjenica — ističe Slodnjak — da su hrvatski isusovci surađivali na stvaranju jedinstvenoga hrvatsko-srpskoga jezika (Kašić) dok su se protivili (isusovci) jednakom postupku na tlu Slovenije.[51]

---

48. *Murko M:* Die Bedeutung . . . , p. 81,84 (»Doch die Ragusanischen 'scholastici', d.h. seine Ordensbrüder waren mit seinen 'in communem Dalmaticae nationis utilitatem' geschriebenen Büchern nicht zufrieden, so dass er sich öfters sogar vor dem General in Rom verteidigen musste . . .«
»Kašić wurde demokratischer Umtriebe verdächtigt«).

49. Kašić je bio u dva maha u Dubrovniku kao službenik rimske crkve i oba puta neljubazno primljen od službenog, gosparskog Dubrovnika. On je, naime, držao pučanima neke govore ili predavanja na materinjem jeziku i sa stajališta interesa pučana (uspor. *Stojković* Marijan: Bartuo Košić, D.I. Pažanin. Rad JAZU CCXX, 1919. str. 196.)

50. *Murko M:* O. c. *Slavia* V, 1926—1927, str. 513.: »Die Gegenreformation darf die Bezeichnung (von Pavle Popović) »Katholische Reaktion« nicht in dem gewöhnlichen üblen Sinne genommen werden, vielmehr als Reaktion gegen eine Aktion (Reformation), die nur bei dem Slovenen zerstörend und aufbauend, bei den übrigen Südslaven aber nur aufbauend gewirkt hat«.

51. *Slodnjak Anton:* Geschichte der slowenischen Literatur, Berlin, 1958. pp 66—67: »Das katholische Schrifttum der Gegenreformation ist nur eine verstärkte und teilweisse mit modernen Mitteln verbreitete Fortsetzung der mittelalterlichen sporadischen Aufzeichnungen vereinzelter kirchlicher Texte. Doch war im Anfang das protestantische Vorbild so stark, dass man ein eigenes literarisches Programm aufstellte und dem gegnerischen Buch nicht nur mit Beschlagnahme und Verbrennung, sondern auch mit katholischen Schriften beizukommen versuchte. In diesem Versuch regten sich aber sozusagen von selbst schwache, halbregionale, halb nationale Tendenzen, die sich in der Sorge um ein allernotwendigstes katholisches Reportoire in reiner Sprache und geregelter Orthographie kundgaben. Sie schienen aber den Jesuiten, die mit dem Sieg der Gegenreformation die Kontrolle über alle Äusserung des kulturellen Lebens in die Hände bekamen, nicht immer angenehm zu sein. Offensichtlich sahen sie in ihnen eine Möglichkeit für den Sieg

Konstatirana pomiješanost reformacijskih i protureformacijskih tendencija koja dolazi do izražaja u kulturnim zbivanjima u kajkavskoj Hrvatskoj u XVII stoljeću, napose u njihovoj primjeni u analiziranim kajkavskim crkvenim pjesmaricama, dokaz je, ili barem objašnjenje pojave neegzaktne periodizacije kulturnih tokova XVII stoljeća u našoj povijesti. Zato je razumljivo da se, na primjer, slovenski kulturni historičar Joža Glonar[52] odlučuje za takvu periodizaciju, koja bi potpunim brisanjem protureformacije kod jugoslavenskih naroda povezivala reformaciju izravno s barokom i romantikom. Pravilnije bi zato bilo, po mome mišljenju, dijagnosticirati to stanje figurativno: koncentrični kulturni krugovi reformacije i protureformacije, šireći se od svoga udaljenog polaznog žarišta (Njemačka) prema evropskoj periferiji XVII stoljeća, slili su se u svojim oslabljenim odjecima u specifičnu *poreformacijsku mješavinu crkvenoobnovnih i narodnooslobodilačkih tendencija* — napose na nacionalnim područjima pod dominacijom tuđih kultura. Zato spomenutu komponentu takvih zbivanja, pa i u obliku oslobođene kajkavštine, valja i danas uzimati kao određenu pozitivnu kulturnu vrednotu.

Otuda onda i naš konačni

ZAKLJUČAK

Kajkavske crkvene pjesmarice XVII stoljeća vrijedno su naše kulturno nasljeđe:

1. Njihovi *tekstovi* značajna su manifestacija regionalne jezične kulture XVII stoljeća, pa su u tom svojstvu kao spomenici kajkavskog govora vrijedna leksička vrela za hrvatsku dijalektologiju;

2. *muzički* sadržaji pjesmarice, poimence Pavlinske pjesmarice, svjedoče o organskoj i kontinuiranoj povezanosti hrvatske crkvene glazbe;

a) s drevnim glazbenim stvaralaštvom (srednjevjekovna latinska himnologija);

b) sa starom i poznijom hrvatskom narodnom popijevkom, i to aa) kao Krajačevićevi zapisi zatečenih crkvenih popjevaka nastalih u ranijim stoljećima i bb) kao poneki napjevi *Pavlinske pjesmarice* obojeni narodnim melosom;

c) svjedoče o ranom nastanku i popularnosti određenih narodnih napjeva upotrebljavanih u XVII stoljeću u službi tzv. kontrafakture;

3. utvrđene muzičke veze između crkvene glazbe i hrvatskoga narodnog melosa nastajale su i nestajale prema određenim kulturno-političkim strujanjima, u skladu sa zakonomjernim razvitkom narodne kulture kao stvaralačke cjeline.

---

eines unerwünschten nationalen Partikularismus in den Alpenländern, der das Prinzip des katholischen Universalismus unnötigerweise schwächen konnte. Daraus ist villeicht zu erklären, warum die Jesuiten, die doch die Bildung einer einheitlichen serbokroatischen Schriftsprache stark förderten, der slowenischen Literatur wenig gewogen waren«.

52. Usporedi bilješku 2 (Glonar).

Faksimil napjeva »*Pohualuime denesni den*...« (Uz tekst na str. 271)

B. HRVATSKE PUČKE POPIJEVKE

Pjesma K mladomu ljetu.

Pobožno. Nedelišće.

Dječački zbor.

Dober vam ve - čer, go - spo-dar, go-spo-dar!

Dobre vam Je - zuš go-ste dal! To

Pripjev.

mla - do le - to po - fa - li - mo, to de - te Je - zu - ša mo - li - mo.

Tome narodnom napjevu odgovara poznija crkvena kontrafaktura u popijevci »*Zišla nam zišla denica, denica . . .*« (Tekst u 14 distiha.)

Usp. Vinko *Žganec* »Hrvatske pučke popijevke«, Sv. 1. Zagreb 1916, str. 66—67. (Uz naš tekst na str. 272.)

LITERATURA

Andreis Josip: Razvoj muzičke umjetnosti u Hrvatskoj. Zagreb, 1962. (U djelu: Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji. Zagreb, 1962, str. 11—277)

Barlè Janko: Pavlinska pjesmarica iz god. 1644. (Pretiskano iz »Sv. Cecilije«). Zagreb 1917, 4°, 39.

Barlè Janko: Crkvene pjesme o. Nikole Krajačevića. (Prilog za povijesni razvitak hrvatskih crkvenih pjesama /s notama/). »Sv. Cecilija«, Zagreb, IX, 1915, br. 1—2.

Bučar Franjo: Povijest reformacije i protureformacije u Međumurju. Varaždin 1913.

Bučar Franjo: Povijest hrvatske protestantske književnosti za vrijeme reformacije, Zagreb, 1910.

Bučar Franjo: Starohrvatske crkvene pjesme. Savremenik, X, 1915, br. 7—8.

Bučar Franjo — *Fancev* Franjo: Bibliografija hrvatske protestantske književnosti za reformacije, Zagreb, 1938.

* * * *Cithara octochorda* seu cantus sacri latino-croatici quos in octo partes pro diversis anni temporibus distributos, ac chorali methodo adornatos ... in lucem prodire jussit alma, et vetustissima Cathedralis ecclesia zagrabiensis. Zagrabiae, 1757 (3. edit.). Fol. (I—VI) + 364, c. notationibus.

Cvetko Dragotin: Razvoj muzičke umjetnosti u Sloveniji. Zagreb, 1962. (U djelu: Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji. Zagreb, 1962, str. 279—527).

Čerin Josip: Pesmi slovenskih protestantovskih pesmaric, njih vire in njih poraba v poreformacijskih časih. Trubarjev zbornik, Ljubljana 1908.

Dukat Vladoje: Tko je pisac pjesmarice iz godine 1644?. »*Sv. Cecilija*« Zagreb 1922.

Fancev Franjo: Einige Bemerkungen zur Geschichte des Schrifftums in Kroatien, Archiv f. slav. Philol. XXXV, 1914, H 3—4, p. 379—394.

Fancev Franjo: Hrvatska kajkavska poezija prošlih vjekova, Ljetopis JAZU 51, 1939. str. 100 i.d.

Fancev Franjo: Koliko istine ima u prepričavanjima o »hrvatskom protestantizmu«? Zagreb 1938. (P. o. str. 1—19).

Fancev Franjo: Povodom knjižice »Flacius« od M. Mirkovića (o hrvatskom protestantizmu), Hrvatski dnevnik, III, 1938, 743.

Fuček Ivan: De activitate pastorali missionaria P. Georgii Mulih S. J. (1694—1754). E dissertatione ad lauream excerptum. Zagrabiae, 1960. 4° 53.

Hajnal Martin: Nikolaus Kranjčević — Petar Petretić: Ein Beitrag zur Geschichte der kajkavischen Literatur. Archiv. f. slav. Philol., 28, 1906, 2—3, 315—321.

Jagić Vatroslav: Život i rad Jurja Križanića, Zagreb, Djela JAZU 28, 1917.

Ježić Slavko: Hrvatska književnost od početka do danas 1100—1941, Zagreb 1944.

Kašić Bartolus: Institutionum linguae illyricae libri duo, Romae 1604.

Kašić Bartol: Ritual Rimski istomačen slovinski (Rim 1640).

Kniewald Dragutin: Pavlinski obredni priručnik iz godine 1644., »Katolički list«, tečaj 91, br. 14—15, Zagreb 1940.

Kniewald Dragutin: Himnodija zagrebačke stolne crkve, Zagreb 1945. (Zbornik zagrebačke biskupije, 1094—1944, str. 339—408).

Kolander Zlatko: Je li zagrebački biskup Petar Petretić bio kajkavski pisac XVII stoljeća, »Katolički list«, t. 57, 1906; br. 50, str. 591—592.

Kombol Mihovil: Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda, Zagreb, 1945, v 8° 442.

Konrad K.: Hymnologie starocharvátska, Vestnik Kralovske česke společnosti nauk, Ročnik 1890, Praha 1890.

Krajačević Miklauš: Molitvene knyisicze vszem Christusevem vernem szlovenzkoga jezika pristoyne i hasznovite (III izd.) Possony 1657. 16° Kalendar (I—XII) + Predgovor (XIII—XXVIII) + str. 1—422 (Defektan primjerak Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, sig. R 1881).

Krajačević Nikola: Szveti Evangeliomi, koteremi szveta Czirkva Zagrebecska Szlovenzka, okolu godiscsa, po Nedelye te Szvetke szive: z jednem kratkem catechismusem, za nevmertelne lvdi hasznovitem: Szvetioga i Viszoko postavuanoga Gozpodina Petra Petreticsa, Biskupa Zagrebechskoga, Oblaztyum, i ztroskom i Szlovenskem szlovom na szvetlo vun dani, i štampani. Z— dopusczenjem Gornych Vu Nemskom Gradcze.

Na jezero szest zto pet desezet i pervo leto. Pri Ferencze Vidmanstadiuse stampane. m 8°, str. (1—56) + 1—326.

Kuhač Franjo: Južno-slovjenske narodne popievke, Zagreb, 1880—1881, knjiga III—IV.

Muntuani Josip: Hrvatska crkvena pjesmarica iz god. 1635. (Pretiskano iz »Sv. Cecilije«), Zagreb 1915.

Murko Matija: Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven, *Slavia,* IV. 1925/26— V, 1926/27.

Raič Anton: Peter Petretić, *Letopis Matice slovenske,* 1887, str. 185—226.

Ravbar Miroslav: Pregled hrvatske, srbske in makedonske književnosti, Maribor, 1958, 8° 433 (str. 58—81: Protestantizem in protireformacija).

Sertić Nikola: Hrvatski kajkavski molitvenici, / Doktorska disertacija u rukopisu / (Zagreb, 1946). = Knjižnica Bogoslovskoga fakulteta, Zagreb.

Slodnjak Anton: Geschichte der slovenischen Literatur, Berlin 1958. 8° 363.

Stojković Marijan: Bartuo Kašić, D. I. Pažanin (1575—1650), Rad JAZU, CCXX, 1919. 170—263.

Širola Božidar: Pregled povijesti hrvatske muzike, Zagreb, 1922. 8° 350.

Vanino Miroslav: Nikola Krajačević (Sartorius). Biografski podaci (1582—1653). »Molitvene knjižice« i »Manuale sodalitatis« *»Vrela i prinosi«,* 1933, III, III—119.

Vodnik Branko: Povijest hrvatske književnosti, knjiga I, Zagreb, 1913. 8° 410.

Žganec Vinko: Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, prvi svezak, Zagreb, 1916. str. 66—67.

Žic Nikola: Književnici isusovci. Hrvatski književnici Isusovačkoga reda u XVII i XVIII vijeku, *Obzor,* 75, 1934, br. 44.